

Verhalender-wijs door wandelen in de wijk

Een kwalitatieve studie naar de bijdrage van verhalen en routes op het fysiek en sociaal thuis-maken van deelnemende bewoners

Begeleider: Wenda Doff
Tweede lezer: Gijs Custers
Vakcoördinator: Jennifer Holland
Datum: 19-06-2022
Aantal woorden: 9999

Door: Richella Eilering¹

¹ 506790re@student.eur.nl (✉)

ABSTRACT

De groeiende focus van beleidsmakers en de politiek op het creëren van een thuisgevoel bij bewoners van diverse stedelijke wijken heeft ervoor gezorgd dat steeds meer projecten en initiatieven hierop proberen in te spelen. De WijkCollectie is een voorbeeld van een dergelijk initiatief in Rotterdam dat verhalen en routes inzet om sociale interactie tussen diverse wijkbewoners op gang te brengen en hen kennis te laten maken met (de fysieke omgeving van) hun wijk. Om te ontdekken hoe deze sociale en fysieke dimensie van thuis-maken beïnvloed worden, is kwalitatief actieonderzoek verricht door middel van observaties bij verhalenwandelingen van de WijkCollectie en zijn diepte-interviews gehouden met twaalf deelnemers. Ten eerste heeft het deelnemen aan de verhalenwandeling bij de meeste geïnterviewden gezorgd voor een grotere *place attachment* door hen kennis te laten maken met locaties in de wijk en de betekenis erachter. Ten tweede hebben deelnemers de initiatieven in de buurt en de mensen daarachter beter leren kennen, waardoor zij meer betrokken zijn geraakt bij de wijk en publieke familiariteit wordt gestimuleerd. Binnen de deelnemersgroepen was tevens sprake van veel sociale interactie, waardoor veel vlugge, maar weinig blijvende sociale contacten zijn gelegd; een uitkomst die samenhangt met de afwezigheid van wijkbewoners bij de activiteiten. Tot slot vonden geïnterviewden de diversiteit van de verhalen verbindend, maar viel het hen op dat er geen gemêleerd publiek deelneemt aan de verhalenwandelingen. Al met al kunnen verhalen en routes bijdragen aan het fysiek en sociaal thuis-maken van bewoners in wijken, maar zouden dergelijke initiatieven zich moeten richten op het aantrekken van meer buurtbewoners en diverse groepen deelnemers.

TREFWOORDEN: diversiteit, fysiek thuis-maken, routes, sociaal thuis-maken, storytelling

1. INLEIDING

1.1 Introductie en onderzoeksvraag

Steeds vaker benadrukken politici en beleidsmakers het belang van het creëren van thuisgevoel bij buurtbewoners van wijken in grote steden (Duyvendak & Wekker, 2015). Thuis voelen wordt namelijk gezien als voorwaarde voor het creëren van leefbaarheid in buurten en is van essentieel belang om ergens gelukkig te kunnen leven (Dekker, 2021; Karremans et al., 2018). Uit onderzoek blijkt dat het thuis kunnen maken van bewoners van positieve invloed is op hun woongenot en binding met de wijk, wat er uiteindelijk voor kan zorgen dat mensen meer betrokken raken bij hun buurt, banden opbouwen met hun medewijkbewoners en samen collectieve actie ondernemen om hun wijk te verbeteren (Blokland, 2017; Manzo, 2003). Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden in fysiek thuis-maken en sociaal thuis-maken, welke achtereenvolgend gezien kunnen worden als de binding aan plekken en de sociale binding tussen bewoners in de buurt (Dautzenberg, 2009; Hidalgo & Hernandez, 2001).

De toenemende etnische, culturele en sociaaleconomische verscheidenheid van bewoners in stedelijke wijken, bijvoorbeeld in Rotterdam, brengt hierin echter nieuwe uitdagingen met zich mee (Gemeente Rotterdam, 2018). Deze diverse wijken, welke vaak als probleemwijk bestempeld worden, zouden onvoldoende sociale samenhang hebben (Blokland & Nast, 2014). Verschillende bronnen suggereren dat diversiteit binnen dergelijke wijken ervoor kan zorgen dat bewoners een verminderd samenhorigheidsgevoel hebben en dat vertrouwen in medebuurtbewoners laag is (Hoeksta & Dahlvik, 2018; Putnam, 2007). Dit zou ervoor kunnen zorgen dat het voor individuen kunnen moeilijker kan zijn om zich onderdeel van de wijk te voelen (Pinkster & Völker, 2009).

De gemeente Rotterdam ziet graag dat de stad veerkrachtig, toegankelijk en inclusief is en dat bewoners uit diverse lagen van de bevolking zich thuis voelen (Gemeente Rotterdam, 2018; Karremans et al., 2018). Binnen Rotterdamse wijken worden dan ook verschillende projecten en initiatieven opgestart met als doel het verhogen van het thuisgevoel van diverse groepen Rotterdammers. Eén van de instrumenten daarbij is het delen van verhalen en het organiseren van wandelingen om de wijk te leren kennen. De laatste jaren lijkt er een trend te zijn ontstaan in het inzetten van *storytelling* als middel om verbindingen tussen individuen tot stand te laten komen (Slingerland et al., 2021). Ook in andere steden zoals Den Haag wordt de kracht van verhalen ingezet om samenhang in diverse wijken te verbeteren (Slingerland et al., 2021), wat tevens ten goede zou komen van de ontwikkeling van wijken (Blokland & Nast, 2014). Het uitwisselen van verhalen laat bewoners kennis maken met hun wijk en kan helpen

om sociale interactie tussen bewoners op gang te brengen en verbindingen tussen hen te laten ontstaan (Pstross et al., 2014; Slingerland et al., 2021). Door routes te lopen door de wijk zouden individuen tevens vertrouwd kunnen raken met de fysieke omgeving (Lofland, 1998), waardoor de combinatie van *storytelling* met routes ook bij zou kunnen dragen aan de fysieke dimensie van thuis-maken.

De WijkCollectie is een voorbeeld van een initiatief waarbij bewoners door de wijk wandelen en verhalen uitwisselen met andere bewoners, initiatiefnemers en organisaties (WijkCollectie, z.d.). De verzamelde verhalen van alle vertellers worden ingedeeld langs een route waar de wandelaars langskomen. Het idee hierbij is dat zij tijdens de activiteit meer te weten komen over de wijk en daarnaast contact leggen met andere bewoners en allerlei andere betrokkenen bij het initiatief (WijkCollectie, z.d.). Hierin komen de doelen van de WijkCollectie terug, welke tevens de twee dimensies van thuis-maken zijn. Enerzijds wil de stichting met verhalen positieve impact maken op het sociaal thuis-maken; anderzijds gaat het om de invloed van het wandelen langs locaties door de wijk op fysiek thuis-maken. Om te begrijpen hoe verhalen en routes kunnen bijdragen aan beide facetten van thuisgevoel, luidt de onderzoeksvraag als volgt: *Op welke manier dragen verhalen en routes bij aan het fysiek en sociaal thuis-maken van deelnemende bewoners in Rotterdamse wijken?*

1.2 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie

De WijkCollectie lijkt een unieke benadering te hebben door met verhalenwandelingen *storytelling* te combineren met routes, in vergelijking met Den Haag, waar dit niet wordt gedaan (Slingerland et al., 2021). Hierdoor zou het Rotterdamse initiatief ook impact kunnen hebben op fysiek thuisgevoel naast sociaal thuisgevoel in de wijk. De ervaringen van deelnemende bewoners met het uitwisselen van verhalen in combinatie met het lopen van routes door de wijk zijn daarom maatschappelijk relevant voor beleidsmakers en initiatiefnemers van projecten die zich focussen op het versterken van thuisgevoel in wijken. Het is voor hen belangrijk om manieren te vinden waarop bewoners zich thuis kunnen maken door zowel fysieke hechting aan plekken als sociale samenhang (Duyvendak & Wekker, 2015; Morrison, 2003). De uitkomsten van dit onderzoek zijn niet alleen relevant voor Rotterdamse wijken, maar ook voor wijken in andere diverse steden die zoeken naar nieuwe strategieën om individuen te helpen zich thuis te kunnen maken. Hierbij is het interessant om te zien of individuen met verschillende sociaaleconomische en etnische achtergronden vertegenwoordigd zijn in een dergelijk initiatief. Het staat namelijk niet vast dat deelnemers van diverse afkomst zijn, waardoor vooraf niet te voorspellen is of de activiteit inclusief is of niet.

Met deze kwalitatieve onderzoeksvraag wordt ook een bijdrage geleverd aan de wetenschappelijke literatuur van thuis-maken. Tot op heden is veel onderzoek gedaan naar het fysiek thuis-maken in de vorm van *place attachment* en sociaal thuis-maken in de vorm van publieke familiariteit en *absent ties* (Blokland, 2017; Lofland, 1998; Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Ook onderzoek naar *storytelling* is in opkomst, maar focust zich tot nu toe voornamelijk op de impact ervan op sociale interactie en verbindingen in de wijk (Slingerland et al., 2021). In dit onderzoek wordt niet alleen de focus gelegd op deze aspecten, die onderdeel zijn van de sociale dimensie van thuis-maken, maar op het thuisgevoel van individuen in het algemeen, waarbij ook de fysieke component wordt meegenomen (Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Er is tevens eerder onderzoek gedaan naar de WijkCollectie, maar hierin werd gefocust op het concept erfgoed om gemeenschapsvorming te creëren (Icer, 2021). Dit onderzoek gaat dieper in op het begrip thuisgevoel, waarbij de focus ligt op verhalen vertellen in plaats van op het creëren van erfgoed door bewoners. Dit onderzoek kan dus meer inzicht bieden in de impact die een wijkinitiatief op basis van *storytelling* en routes lopen kan hebben op de twee dimensies van thuis-maken bij deelnemende bewoners.

2. THEORETISCH KADER

2.1 Thuis-maken in de diverse wijk

Thuis-maken is een breed begrip dat meerdere definities en dimensies kent (Duyvendak & Wekker, 2015). Het belang van dit concept heeft binnen beleid en de literatuur de laatste tijd meer aandacht gekregen (Duyvendak & Wekker, 2015; Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Waar lokaliteit door globalisering een ondergeschoven begrip leek te worden, blijkt juist steeds meer het belang van lokale identiteit en de specificiteit van plaats (Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Ook ligt de verantwoordelijkheid voor stedelijk beleid tegenwoordig bij lokale instituties, die hiermee de taak hebben gekregen om leefbare wijken te creëren waarin bewoners zich thuis voelen (Hoekstra & Dahlvik, 2018). Door de grotere etnische en sociaaleconomische diversiteit in de directe leefomgeving van individuen, kan thuis- en gemeenschapsgevoel echter onder druk komen te staan (Putnam, 2007; Wekker, 2020). In- en uitsluiting kan ervoor zorgen dat individuen zich in mindere mate thuis voelen (Wekker, 2020). Binnen de sociologie is het van belang om te onderzoeken op welke manier individuen vandaag de dag gehecht zijn aan hun leefomgeving en aan de diverse mensen om hen heen.

2.1.1 Thuis-maken als tweeledig concept

In de literatuur wordt veelal een onderscheid gemaakt tussen enerzijds ‘hechting aan plekken’ en anderzijds ‘sociale hechting’ (Dautzenberg, 2009; Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Thuisgevoel is dus niet enkel een persoonlijke aangelegenheid of een individuele emotie die verschilt van mens tot mens, maar een relationele emotie, waarbij gevoelens altijd bestaan ten opzichte van een bepaalde plek of bepaalde andere mensen (Duyvendak & Wekker, 2015). Het fysieke en sociale aspect worden in dit onderzoek daarom gezien als twee dimensies van thuis-maken en worden later nader toegelicht. Waar fysiek thuisgevoel in de wijk op zichzelf kan bestaan, hangt sociaal thuis-maken samen met plaats. Zo kan iemand kan zich fysiek thuis voelen in de buurt zonder daar interactie of banden met anderen te hebben, terwijl voor sociaal thuisgevoel in de wijk een fysieke plaats vereist is (Low, 2009). Plekken bieden een context voor mensen om sociale interactie te hebben en activiteiten met elkaar te ondernemen (Saunders & Williams, 1988). In de publieke ruimte in de wijk, zoals straten, pleinen en gebouwen, zien of ontmoeten individuen elkaar en kunnen zij sociale banden opbouwen (Lofland, 1998; Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Dit kunnen enerzijds *strong ties* zijn en anderzijds *weak ties*, welke achtereenvolgend samenhangen met *bonding* en *bridging* sociaal kapitaal (Granovetter,

1973; Pinkster & Völker, 2009; Putnam, 2000). Zowel de fysieke als de sociale component is dus belangrijk bij het thuis-maken van individuen in de wijk (Dautzenberg, 2009).

2.2 Binding met fysieke plaats

De fysieke dimensie van thuis-maken wordt aangeduid als buurthechting of *place attachment*, oftewel de emotionele band en betrokkenheid die mensen met een fysieke plaats hebben (Hidalgo & Hernandez, 2001; Manzo, 2003; Van der Graaf en Duyvendak, 2009). De hechting met plaats kan binnen steden op drie verschillende niveaus voorkomen (Hidalgo & Hernandez, 2001). Als eerste wordt hierbij op microniveau gefocust op de verbondenheid die individuen hebben met hun eigen huis als directe leefomgeving. Ten tweede kunnen individuen een band hebben met hun wijk of buurt. Tot slot kan er een emotionele verbinding zijn met de stad als geheel. In dit onderzoek ligt de focus op fysiek thuisgevoel op buurtniveau (Hidalgo & Hernandez, 2001).

Place attachment kan op twee verschillende manieren bij individuen ontstaan. Het kan ten eerste gaan om het toekennen van betekenis en waarde aan een locatie (Gieryn, 2000; Khosravi, Hossein, & Tehrani, 2020). De betekenis van een plek wordt geconstrueerd door persoonlijke belevenissen van mensen op deze locaties (Gieryn, 2000). Hier worden vervolgens herinneringen gemaakt die zij met de plek associëren, waardoor er een grotere binding met de locatie ontstaat (Gieryn, 2000). Plekken vormen hiermee ook individuele en sociale identiteiten, wat *place identity* wordt genoemd (Van der Graaf & Duyvendak, 2009). De plek waar iemand zich mee identificeert en zich thuis kan maken, zorgt er ook voor dat diegene zich daar vervolgens verbonden, comfortabel en vertrouwd voelt en zijn of haar identiteit aan die plek verleent (Cuba & Hummon, 1993; Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Wanneer er een hechte connectie tussen individuen en plaats bestaat, wordt het bezoeken en gebruik van deze ruimte aangemoedigd (Khosravi et al., 2020). Ook zouden bewoners de neiging hebben om dicht bij deze plek te blijven (Hidalgo & Hernandez, 2001). Andersom leidt het vaker en langer bezoeken van plekken tot meer binding met een plek (Khosravi et al., 2020). Hier past het begrip *familiarized locales* bij, wat inhoudt dat individuen zich meer verbonden gaan voelen met plekken doordat zij zich daar dagelijks voortbewegen (Lofland, 1998). Door vaak over bepaalde paden of routes te lopen, raken mensen vertrouwd met de fysieke omgeving (Lofland, 1998).

Ten tweede ontstaat *place attachment* door de sociale interacties die tussen mensen plaatsvinden op bepaalde plekken (Khosravi et al., 2020). Plaats brengt individuen samen en is daarmee de plek voor diversiteit en spontane interactie (Gieryn, 2000). Door herhaalde bezoeken aan plekken gaan individuen anderen die hier ook geregeld komen herkennen, en

ontstaat er een publieke vertrouwdheid met de plek en de herkenbare vreemdelingen die zich hier bevinden (Blokland, 2017; Felder, 2021; Lofland, 1998). Deze vluchtige ontmoetingen in de openbare ruimte en de verschillende sociale banden die tussen mensen ontstaan vormen de basis voor de dimensie van sociaal thuis-maken die in de volgende paragraaf aan bod komt.

2.3. Binding met sociale omgeving

De dimensie van sociaal thuis-maken wordt in dit onderzoek gezien als sociale samenhang of binding in de wijk. Dit begrip is net zo belangrijk in het creëren van een thuisgevoel als de fysieke gehechtheid aan een buurt (Dautzenberg, 2009). Dit veelzijdige en overkoepelende begrip is samen te vatten als de betrokkenheid van buurtbewoners met het sociale leven in hun wijk (Dautzenberg, 2009). Het gaat hierbij enerzijds om sociale interactie en ontmoetingen tussen individuen in de openbare ruimte, de sociale gehechtheid aan medewijkbewoners en sociale banden tussen hen (Dautzenberg, 2009; Forrest & Kearns, 2001). Anderzijds hoort hier de betrokkenheid van bewoners met verschillende maatschappelijke organisaties en initiatieven in de wijk bij (Dautzenberg, 2009; Dines & Cattell, 2016; Forrest & Kearns, 2001).

2.3.1 Bonding en bridging sociaal kapitaal

Sociale betrokkenheid met de wijk in combinatie met de contacten en netwerken die individuen opbouwen, wordt ook wel sociaal kapitaal genoemd (Dale & Newman, 2008; Forrest & Kearns, 2001; Putnam, 2000). In wijken met veel sociaal kapitaal, waar individuen betrokken zijn met hun buurt en medebewoners, zullen mensen zich over het algemeen meer thuis voelen (Putnam, 2000; Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Zij hebben meer onderling vertrouwen, een sterker gevoel bij elkaar te horen en uiten dit in samenwerking en onderlinge hulp (Dautzenberg, 2009).

Het begrip sociaal kapitaal is op te delen in twee vormen; *bonding* en *bridging* sociaal kapitaal (Putnam, 2000). De eerstgenoemde vorm behelst de sterke en persoonlijke connecties tussen individuen die elkaar hulp en ondersteuning aanbieden in de wijk (Leviten-Reid & Matthew, 2018; Putnam, 2000). Dit gebeurt voornamelijk tussen homogene groepen mensen die hechte vertrouwensbanden hebben en solidair zijn naar elkaar (Leonard, 2004). *Bonding* sociaal kapitaal lijkt essentieel in het creëren van een thuisgevoel op basis van sociale contacten, maar onderzoekers waarschuwen voor een te grote focus op deze vorm (Leviten-Reid & Matthew, 2018). De tweede vorm, *bridging* sociaal kapitaal, kan namelijk van groot belang zijn in steden en wijken die sterk verstedelijkt zijn en een grote mate van diversiteit kennen (Putnam, 2000). Deze vorm van sociaal kapitaal behelst de overbruggende contacten tussen heterogene individuen met verschillende achtergronden (Leviten-Reid & Matthew, 2018; Putnam, 2000).

Ook gaat het bij *bridging* kapitaal om het betrokken zijn bij lokale projecten en initiatieven, waardoor individuen een gevarieerd netwerk om zich heen opbouwen van meer losse contacten (Leonard & Onyx, 2003; Leviten-Reid & Matthew, 2018).

Zeer hechte en sterke banden tussen buurtbewoners zouden in verstedelijkte gebieden veel minder voorkomen, wat samenhangt met de groeiende diversiteit (Putnam, 2007). Er is meer ruimte voor individuele vrijheid, maar daardoor is er tevens meer sprake van anonimiteit en zijn sociale contacten oppervlakkiger en minder intiem (Forrest & Kearns, 2001; Khosravi et al., 2020; Simmel, 1950). In hedendaagse etnisch en sociaaleconomisch diverse wijken, welke goed vertegenwoordigd zijn in Rotterdam, zouden mensen zelfs schildpadgedrag gaan vertonen en vrijwel geen contact met elkaar hebben (Putnam, 2007). Zij hebben minder vertrouwen in hun medebuurtbewoners en zullen daardoor minder vaak een hechte gemeenschap vormen (Putnam, 2007; Van der Meer & Tolsma, 2014). Hierbij wordt uitgegaan van het homofilie-principe; individuen hebben een voorkeur om contact te leggen met anderen die op hen lijken (Van der Meer & Tolsma, 2014). Daarnaast zijn in de grootstedelijke context de netwerken van individuen steeds meer wijkoverstijgend (Wellman, 1983). Sociale contacten zijn vaak niet enkel gebonden aan de buurt en liggen ook in andere delen van de stad of zelfs het land.

Vertrouwensbanden en solidariteit tussen buurtbewoners gebaseerd op *bonding* sociaal kapitaal blijven belangrijk in het creëren van sociale samenhang in wijken, maar de kracht van verrijkende contacten uit een breder netwerk op basis van *bridging* sociaal kapitaal zijn hierbij net zo belangrijk (Leviten-Reid & Matthew, 2018; Morrison, 2003). Het is zaak om de juiste balans te verkrijgen tussen deze vormen van sociaal kapitaal om profijt te hebben van de positieve aspecten van beide, die er uiteindelijk voor zorgen dat bewoners zich sociaal thuis kunnen maken.

2.3.2 Publieke familiariteit

Sociale samenhang in een wijk ontstaat echter niet alleen door *bonding* of *bridging* sociaal kapitaal. Ook *absent ties*, oftewel alledaagse korte ontmoetingen in de openbare ruimte, kunnen bijdragen aan het ontstaan van buurtbinding, wat leidt tot het sociaal thuis-maken van individuen (Blokland, 2017; Blokland & Nast, 2014; Granovetter, 1973). Sociale samenhang ontstaat hierbij in de vorm van publieke familiariteit, waarbij individuen de ruimte krijgen om hun eigen identiteit te ontwikkelen in een netwerk van meer vluchtige ontmoetingen in plaats van blijvende en herhaalde contacten. Mensen bewegen zich op publieke stedelijke plekken met anderen, waarbij het herkennen van elkaar en weten wie er wel en niet thuishoort in de buurt al

kan bijdragen aan een vertrouwd gevoel en minder anonieme wijk (Blokland, 2017; Blokland & Nast, 2014; Khosravi et al., 2020). Ook als individuen elkaar nooit meer zien en zij geen *bonding* of *bridging* sociaal kapitaal hebben in de wijk, kunnen zij een comfort zone creëren (Blokland & Nast, 2014). Hiervan kan ook in etnisch en sociaaleconomisch diverse wijken sprake zijn, waar individuen met verschillende achtergronden elkaar tegenkomen (Blokland & Nast, 2014). Kortom, de anonimiteit van de stad valt weg waardoor diverse individuen zich meer op hun gemak en thuis voelen.

2.2 Verhalen en routes

Het vertellen en uitwisselen van verhalen, in de literatuur ook wel *storytelling* genoemd, zou een manier zijn om een thuisgevoel te creëren in de vorm van buurtchechting en sociale samenhang (Kim & Ball-Rokeach, 2006; Pstross et al., 2014; Slingerland et al., 2021). Hierbij is opnieuw een onderscheid te maken tussen fysiek en sociaal thuis-maken in de wijk. Enerzijds kunnen buurtbewoners de wijk beter leren kennen door hier routes te lopen, wat gezien kan worden als een manier om fysiek thuis te maken (Lofland, 1998). Het lopen van dergelijke routes op zich laat bewoners kennis maken met de fysieke omgeving binnen de buurt en kan stimuleren dat individuen zich hier vaker gaan begeven (Lofland, 1998). De toevoeging van verhalen aan routes kan hierbij tevens van belang zijn. Dit wordt in verband gebracht met *narrative space*; plekken waar de kracht van verhalen naar voren komt (Sennet, 1990). Door naast het wandelen ook verhalen te verbinden aan plekken, raken individuen nog meer gehecht aan deze locaties. Het kennen van de achtergrond van bepaalde plekken kan ervoor zorgen dat bewoners een beter begrip krijgen van de locaties en er een band mee opbouwen (Lofland, 1998; Low, 2009; Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Hierdoor wordt vertrouwdheid opgebouwd met zowel de publieke ruimte op zich, maar ook met anderen die op deze plekken komen en dus vaker worden gezien (Felder, 2021).

Anderzijds zou verbondenheid gecreëerd kunnen worden tussen mensen die verhalen uitwisselen, wat gezien kan worden als sociaal thuis-maken. Zo laten verschillende bronnen zien dat er een positieve relatie bestaat tussen het delen van verhalen en het gevoel bij een gemeenschap te horen (Kim & Ball-Rokeach, 2006; Nah et al., 2016; Slingerland et al., 2021). Het uitwisselen van verhalen zorgt ervoor dat individuen zichzelf situeren in relatie tot de ander, waardoor empathie tegenover elkaar wordt opgewekt (Sennet, 1990). Daarnaast is *storytelling* een inclusieve activiteit; de luisteraar is vaak niet enkel observant, maar ook deelnemer in het gesprek, waardoor samen betekenis gecreëerd kan worden (Pstross et al., 2014). Bewoners begrijpen elkaar hierdoor beter en bouwen een connectie op met anderen in hun directe

leefomgeving (Ganz, 2010; Nah et al., 2016). *Storytelling* tussen bewoners is hiermee een manier om een gedeelde identiteit te creëren; normen en waarden worden gedefinieerd tijdens het aangaan van het gesprek, waardoor betekenisgeving tussen diverse mensen kan ontstaan (Ganz, 2010; Kim & Ball-Rokeach, 2006, Nah et al., 2016). *Storytelling* zou echter niet altijd positief werken voor sociaal thuis-maken. Zo leiden gesprekken tussen diverse individuen niet per se altijd tot gedeelde betekenisgeving (Wessendorf, 2014). Wanneer individuen met diverse achtergronden elkaar ontmoeten en verhalen uitwisselen, zou het ook zo kunnen zijn dat stereotypen over de ander bevestigd worden, waardoor sociale samenhang en een thuisgevoel in een diverse wijk uitblijven (Hoekstra & Dahlvik, 2018; Wessendorf, 2014). Het is daarom van belang dat *storytelling* een inclusieve activiteit is en dat verhalen niet verkeerd geïnterpreteerd worden (Razack, 1993)

3. METHODOLOGIE

3.1 Onderzoeksmethoden

Het onderzoek van deze masterthesis is van kwalitatieve aard en focust zich op de ervaring van deelnemende bewoners aan een wijkinitiatief dat gebaseerd is op het delen van verhalen en het lopen van routes in de wijk. Om te achterhalen op welke manier routes en verhalen invloed hebben op fysiek en sociaal thuis-maken, is in de eerste plaats actieonderzoek verricht waarbij de onderzoeker zelf meeliep met drie verschillende verhalenwandelingen van de WijkCollectie in Bospolder-Tussendijken, Hillesluis en Tarwewijk. Tijdens en na het wandelen is gesproken met deelnemers om te achterhalen hoe zij de wandeling hebben beleefd. Ook tijdens de ontmoetingen en het wandelen is geobserveerd hoe deelnemers reageerden op elkaar en op de omgeving. Vooraf is hiervoor een lijst opgesteld met mogelijke observatiepunten waar tijdens de activiteiten op gelet is (zie bijlage 1) en waar de notities op gebaseerd zijn.

Om de centrale concepten van sociaal en fysiek thuis-maken en *storytelling* verder te onderzoeken zijn diepte-interviews gehouden. In totaal zijn twaalf face-to-face interviews afgenomen die gemiddeld een half uur duurden. Tijdens de interviews is gebruik gemaakt van een vooraf opgestelde semigestructureerde topiclijst (zie bijlage 2). Eerst is de deelnemers gevraagd naar hun manier van kennis maken en ervaring met de WijkCollectie. Vervolgens is ingegaan op hoe zij als bij de WijkCollectie betrokken bewoners de georganiseerde verhalenwandelingen hebben beleefd. Daarbij kwam aan bod welke impact het meewandelen volgens hen heeft gehad op hun thuisgevoel en hun binding met zowel medewijkbewoners als plekken in de wijk. Hierbij verschilde de volgorde van de relevante topics van interview tot interview en werd door de onderzoeker doorgevraagd op de antwoorden die werden gegeven. Ook is de onderzoeker open gebleven voor overige zaken die deel uit maakten van de meningen van de geïnterviewden om een zo rijk mogelijk beeld te verkrijgen van hun ervaringen met en percepties van de verhalenwandelingen.

3.2 Participantenwerving interviews

De wandelaars zijn steeds na afloop van de verhalenwandelingen benaderd met de vraag of zij wilden deelnemen aan een interview. Daarnaast zijn contactgegevens van de database van de WijkCollectie gebruikt om enkele deelnemers achteraf te benaderen via de mail. Om deel te kunnen nemen aan dit onderzoek was het van belang dat deelnemers hebben meegewandeld in de wijk waar zij zelf ook wonen of in omliggende wijken. Ook is bij het werven van deelnemers voor de interviews geprobeerd te letten op de heterogeniteit van de onderzoeksgroep. De groep

geïnterviewden is uiteindelijk divers geworden qua leeftijd en geslacht, maar hoogopgeleide Nederlanders zonder een migratieachtergrond zijn oververtegenwoordigd (zie bijlage 3). Dit hing samen met het soort deelnemers dat meedeed aan de wandeling.

3.3 Analyseprocedure

Voor het analyseproces zijn ten eerste de audiobestanden van alle twaalf interviews volledig getranscribeerd, waarbij privacygevoelige informatie anoniem werd gemaakt. De transcripten zijn vervolgens met de hulp van het computerprogramma ATLAS.ti geanalyseerd met open codering (Babbie, 2016). De interviews werden één voor één doorlopen, waarbij de data werd gelabeld met codes die voortkwamen uit de theorie over thuis-maken en *storytelling* in combinatie met routes. Hierna zijn de codes gestructureerd in een codeboom met axiale codes en codegroepen (Bryman, 2016) (zie bijlage 4). Ten tweede zijn door de onderzoeker gemaakte notities tijdens de verhalenwandelingen gebruikt om de observaties uit te werken. Met het verkregen structurele overzicht in de ervaringen van de geïnterviewden en de uitgewerkte observaties is de uiteindelijke resultatensectie geschreven.

3.4 Ethische overwegingen

Om te voldoen aan ethiek- en privacyrichtlijnen werden deelnemers van de interviews vooraf geïnformeerd over de aard van het onderzoek en het uiteindelijke doel ervan. De onderzoeker heeft het *informed consent* formulier (zie bijlage 5) toegelicht, waarna de geïnterviewden mondelinge toestemming hebben gegeven voor het opnemen van het interview en het zorgvuldig verwerken van de verkregen gegevens in het onderzoek. Daarbij zijn pseudoniemen gebruikt en is privacygevoelige informatie verborgen om de anonimiteit van de deelnemers te waarborgen. Ook tijdens de observaties is rekening gehouden met ethiek en privacy door voorafgaand aan de wandeling de deelnemers op de hoogte te brengen van de aanwezigheid van de onderzoeker en haar reden van deelname. Daarnaast zijn er objectieve observatieaantekeningen gemaakt waarin kenmerken van deelnemers achterwege zijn gelaten, zodat deze ook niet in de uiteindelijke uitgewerkte observaties terugkwamen. In de vooraf opgestelde ethiek- en privacychecklist is verder terug te lezen op welke manier de onderzoeker rekening heeft gehouden met belangrijke ethische overwegingen (zie bijlage 6).

3.5 Betrouwbaarheid en validiteit

Bij dit onderzoek is tot slot rekening gehouden met de betrouwbaarheid en validiteit ervan. Een betrouwbaar onderzoek enerzijds is goed te reproduceren en verkrijgt dan hetzelfde resultaat

(Creswell & Poth, 2017). Bij participerende observaties kan het lastig zijn om betrouwbare data te verkrijgen, doordat de onderzoeker deel uit maakt van de situatie en daardoor beïnvloed kan worden (Bryman, 2016). De onderzoeker heeft daarom geprobeerd haar aantekeningen zo objectief mogelijk te noteren en de activiteiten algemeen te beschrijven. Verder is tijdens de interviews gewerkt met een vaste topiclijst, zodat deze allemaal ongeveer dezelfde opbouw hadden. Daarbij zijn de werkwijze en de context van het onderzoek duidelijk beschreven voorafgaand aan het veldwerk. Ook heeft het opnemen en transcriberen van de interviews het onderzoek meer betrouwbaar gemaakt.

Een valide onderzoek anderzijds meet daadwerkelijk wat het onderzoek beoogd te meten (Creswell & Poth, 2017). Zo is er gebruik gemaakt van triangulatie door zowel observaties te doen als interviews af te nemen (Bryman, 2016). Door twee methoden te combineren heeft de onderzoeker een vollediger inzicht gekregen in de ervaringen rondom de verhalenwandelingen van de WijkCollectie. Er is daarnaast rekening gehouden met de heterogeniteit van de onderzoeksgroep. Doordat deelnemers aan de interviews verschillende kenmerken hadden, was het belangrijk dat de onderzoeker met een respectvolle en *open-minded* blik de interviews instapte en reflecteerde op haar eigen positie in het onderzoek (Creswell & Poth, 2017). Tot slot is gebruik gemaakt van *peer debriefing* doordat de medestudenten en scriptiebegeleiders kritisch mee hebben gedacht over het onderzoek (Creswell & Poth, 2017).

4. RESULTATEN

Het hoofddoel van dit onderzoek is het achterhalen van de ervaringen van deelnemende bewoners aan een wijkinitiatief dat gebaseerd is op het delen van verhalen en het lopen van routes door de wijk. Het is hierbij de vraag of deze activiteit bijdraagt aan het thuis-maken van deelnemers. De eerder genoemde fysieke en sociale aspecten van thuis-maken komen achtereenvolgend aan bod in deze resultatensectie. De uitkomsten van dit onderzoek worden toegelicht met gepseudonimiseerde uitspraken van geïnterviewde deelnemers aan de verhalenwandelingen van de WijkCollectie.

4.1 Kennismaking met de WijkCollectie

De kennismaking van geïnterviewden met de WijkCollectie vond op verschillende manieren plaats. Het was opvallend dat zij de activiteiten allemaal op een andere manier hebben ontdekt; bijvoorbeeld via onlinekanalen zoals Facebook, Instagram of TV Rijnmond of via hun werk. Ook was veel sprake van mond-tot-mond reclame via een kennis die werkzaam is bij een organisatie die onderdeel is van de WijkCollectie, zoals Pier 80 of de Hillevliet. Er werden verschillende redenen genoemd om mee te doen aan de wandeling, welke grofweg in te delen zijn in drie motieven. Ten eerste gaven deelnemers aan mee te zijn gelopen vanuit nieuwsgierigheid. Dit was bijvoorbeeld het geval bij Ineke uit Kralingen, die samen met één andere deelnemer de enige is die heeft meegewandeld in een andere buurt dan waar zij woont. Zij gaf aan de wandeling te zien als “*een manier om een beter beeld van de stad te krijgen*”, want “*als je een wijk niet kent, weet je ook niet dat het bij je stad hoort*”. Ook anderen gaven aan benieuwd te zijn naar wat er in hun wijk allemaal te beleven valt. Ten tweede is deelnemen een manier om contact te leggen met andere deelnemers, maar ook met initiatieven en verhalenvertellers. Wessel ligt toe:

Sowieso deed ik mee voor de gezelligheid, maar ook om nieuwe mensen te leren kennen. Toch het netwerk leggen en de connecties maken, maar ook de verhalen horen over wat iedereen ervaart in de wijk en om te zien welke werkactiviteiten er worden uitgevoerd.

Deze groep deelnemers bestond voornamelijk uit mensen die ook in of rondom de wijk werken waar zij hebben gewandeld en om die reden hun netwerk wilden verbreden. Het laatste motief is het meer betrokken raken bij de wijk door deze beter te leren kennen. Dit was een veelgenoemde reden voor individuen die nog niet lang in hun wijk wonen of naar eigen zeggen

de wijk niet goed kenden. Zo vertelt Isabel dat zij *“betrokken wil zijn en wil weten wat er speelt in de buurt.”* Naast verschillende motieven hadden deelnemers ook verschillende meningen over de activiteiten van de WijkCollectie. In de volgende sectie wordt besproken hoe de twee vormen van thuis-maken hierin terugkwamen.

4.2 Fysiek thuis-maken

4.2.1 Plekken ontdekken

In de interviews kwam naar voren dat deelnemers zich fysiek thuis konden maken door op nieuwe plekken te komen. Bijna alle deelnemers vonden het interessant om naar binnen te mogen in gebouwen waar zij normaal niet snel komen. Dit was ook te merken bij de observaties; deelnemers leken vaak verrast door de locaties die tijdens de verhalenwandelingen werden bezocht. Sommige deelnemers kenden de omgeving en de straten rond deze locaties al wel, maar waren nog niet in de gebouwen zelf geweest. Dit laatste geldt ook voor Fleur:

De plekken in de wijk of de straten waren niet per se nieuw voor me, maar ik was nog nooit binnen geweest bij de waterstokerij, bij die huurdersraad en de Gijsingflats, dus dat is wel nieuw. Normaal dat je wel langsloopt en ziet van oh hier is iets, maar dat ik dan niet zelf de stap heb ondernomen om te kijken of het open was.

Het meelopen met een verhalenwandeling en het bezoeken van specifieke gebouwen is in dit geval voor bewoners een manier om locaties te ontdekken. Waar normaal een drempel aanwezig kan zijn om een gebouw binnen te stappen, wordt deze tijdens de activiteit weggenomen. Ineke noemt dit ook wel een *“kijkje in de keuken.”* Het wandelen zelf gaf voor enkele wandelaars zelfs een nieuw perspectief op de wijk en de fysieke omgeving ervan, doordat er routes worden gelopen die niet vanzelfsprekend zijn. Simon ligt toe:

Het heeft mijn beeld op de wijk wel een stuk verbreed, dus niet alleen dezelfde lijnen en het vaste rondje lopen naar de supermarkt en werk. Ik heb net weer wat andere plekken mogen zien en andere verhalen mogen horen.

Door op nieuwe, onbekende plekken te komen, hebben de meeste deelnemers een beter beeld gekregen van de omgeving van de wijk en hebben zij meer kennis op gedaan over welke locaties er zijn, wat kan bijdragen aan het fysiek thuis-maken.

4.2.2 Binding met plekken

Voor de meeste geïnterviewden bleef het niet alleen bij het bezoeken en ontdekken van de locaties van de verhalenwandeling. Velen hebben door hun deelname een betere binding met de fysieke omgeving gekregen. Dit komt grotendeels door het leren kennen van de achtergronden van bepaalde plekken. *“Nu weet ik ook de betekenis die achter de plekken zit, dus ik heb weer wat geleerd”*, vertelt Nora. Dit wordt door deelnemers ook gezien als kennis opdoen over de eigen wijk. Meerdere wandelaars gaven dan ook in de interviews aan dat zij naderhand anders door de wijk lopen, doordat zij dus meer weten dan vóór hun deelname aan de verhalenwandeling. Zo vertelt Ineke dat het meedoen aan de verhalenwandeling er bij haar voor heeft gezorgd *“dat de wijk minder anoniem is.”*

Enkele geïnterviewden gaven aan dat zij ook zijn teruggekeerd naar locaties van de verhalenwandeling of van plan zijn om dat te doen. Voor Wessel zijn dit zelfs *“gewoon plekjes waar je even gezellig langs kan.”* Door binnen te zijn geweest, is de drempel verlaagd om terug te keren en bezoeken deze deelnemers bijvoorbeeld gemakkelijker een buurthuis zoals Pier 80 in BoTu. Isabel vertelt daarbij dat de omgeving van de plekken, de gebouwen zelf en de achterliggende verhalen voor herinneringen hebben gezorgd die weer naar boven komen bij het opnieuw bezoeken, wat volgens haar kan bijdragen aan een grotere binding met de buurt:

Dan sta je gewoon even weer stil bij de plekken waar de verhalenwandeling je mee naartoe heeft genomen. Dus ja, als ik nu weer op dezelfde plek daar langsloop of langsfiets, denk je wel weer terug aan die verhalen en dan begrijp je de buurt en de plekken ook gewoon beter, dus dat geeft mij zeker een groter thuisgevoel.

Het langsgaan bij plekken, creëren van herinneringen en het eventueel terugkeren naar de locaties die tijdens het wandelen zijn bezocht, hebben voor een groot deel van de geïnterviewde wandelaars dus invloed gehad op hun binding met deze plekken in de buurt en heeft daarmee geleid tot het fysiek thuis-maken in de wijk.

Daarentegen gaf niet elke deelnemer aan de locaties vaker te gaan bezoeken. Zo legt Louise uit dat de gebouwen voor haar toch nog *“een beetje afstandelijk zijn”* en dat zij nog niet zomaar naar binnen zou lopen. Voor Timo was dit eveneens het geval, maar hij geeft aan dat hij niet weet of hij echt op zoek is naar plekken in de wijk om langs te kunnen gaan. Voor deze geïnterviewden kan dit samenhangen met hun behoeften om al dan niet plekken buiten de deur te bezoeken. De buurt zelf is dan van minder groot belang in het creëren van een thuisgevoel.

Het lopen van routes door de wijk en het horen van de verhalen hierbij draagt dus voor veel deelnemers bij aan fysiek thuis-maken, maar is voor anderen niet van invloed geweest.

4.3 Sociaal thuis-maken

4.3.1 Sociale interactie en contacten tussen deelnemers

Tijdens de verhalenwandeling werd geobserveerd dat er over het algemeen veel sociale interactie plaatsvond **tussen de wandelaars**. Uit de interviews kwam naar voren dat de meesten van hen het fijn om op deze manier te spreken met andere geïnteresseerden en betrokkenen in de wijk. *“Ik vond het leuke eraan dat je gewoon in contact komt met mensen die je normaal helemaal niet zou aanspreken of tegenkomen”*, aldus Naomi. Josephine licht toe dat het onderling erg gezellig was op de desbetreffende middag, omdat zij in een heel leuk groepje liep. Ondanks dat er gewandeld wordt met vreemden worden er tussen deelnemers veel gesprekken gevoerd en verhalen uitgewisseld, omdat de drempel om met elkaar in contact te komen laag is. Volgens Ineke draagt het samen ondernemen van de activiteit bij aan een groepsgevoel tijdens het wandelen, *“ook al zie je de mensen die daar lopen nooit meer. Het is toch dat je met een wildvreemde die je niet kent gezamenlijke geschiedenis maakt.”* Het gezamenlijk ondernemen van een activiteit zorgt hierbij direct voor een gemeenschappelijke interesse en daarmee verbondenheid met mededeelnemers tijdens de wandeling. De meeste geïnterviewden hebben de wandeling dus als positief ervaren wat betreft direct sociaal contact.

De contacten die werden gelegd waren echter niet erg diepgaand, waardoor het meewandelen niet tot afgesproken herhaalde ontmoetingen, hechte relaties of vriendschappen onder deelnemers heeft geleid. Met het observeren tijdens de wandelingen werd opgemerkt dat er veel over koetjes en kalfjes of over werkactiviteiten werd gesproken. Het merendeel van de geïnterviewden heeft dan ook geen sterke verbinding gelegd met één of meerdere medewandelaars en denkt daarom ook niet hen nog vaker te zullen zien. Fleur vertelt: *“Ik heb wel sociaal contact gehad, maar niet echt blijvende contacten. Daar was het misschien te kort voor of niet een directe aanleiding om gegevens uit te wisselen.”* Er zijn dus tussen wandelaars meer losse contacten gelegd tijdens de wandeling die vluchtig van aard waren.

Het uitblijven van herhaalde of blijvende contacten tussen wandelaars kan te maken hebben met de samenstelling van de groepen tijdens de verhalenwandeling. Veel geïnterviewden vertelden dat er weinig buurtbewoners meeliepen in hun groepje tijdens de wandeling en dat de meeste wandelaars afkomstig waren uit andere Rotterdamse wijken. Volgens hen leidt dit daarom niet tot blijvende contacten en ook niet meteen tot meer gemeenschapsgevoel in de buurt. Ook Fleur vertelt dat het thuisgevoel meer versterkt kan

worden als er meer bewoners uit de eigen wijk meelopen en *“dat je dan weet van oh, deze persoon woont hier in de straat en dat je elkaar ook tegenkomt bij de supermarkt bijvoorbeeld.”* De meeste geïnterviewden hebben het in contact komen met medewandelaars uit heel Rotterdam als plezierig ervaren, maar zij hadden het dus fijner gevonden om met meer buurtbewoners te lopen. Dit had volgens hen tot meer verbondenheid onder deelnemers kunnen leiden en daarmee tot een groter thuisgevoel in de wijk dan nu het geval was.

4.3.2 Inspiratie en verbinding

De verhalen die de geïnterviewden hebben gehoord op de locaties van de wandeling vonden zij over het algemeen erg leuk en interessant. Slechts een enkele geïnterviewde gaf aan niet erg te zijn geraakt door de verhalen. Deze deelnemers vonden de verhalen leuk om te horen, maar voor hen was hun deelname aan de activiteit van de WijkCollectie een eenmalige kennismaking met de wijk. Zo legt Timo uit dat hij niet *“helemaal verpletterd”* was door de verhalen. *“Het was meer een leuke middag zeg maar”*, vertelt hij. In dit geval heeft het meewandelen niet geleid tot een grotere verbondenheid met de wijk en daarmee ook niet tot een thuisgevoel.

Het merendeel van de geïnterviewden gaf echter aan bijzondere verhalen te hebben gehoord vanuit verschillende invalshoeken. *“Ik vond de verhalen wel indrukwekkend en er was ook een goede variatie denk ik, tussen instellingen, bewoners zelf en verschillende initiatieven”*, aldus Fleur. De verhalen van de WijkCollectie hebben deelnemers hiermee een nieuwe en positieve kijk op de wijk gegeven vanuit verschillende perspectieven. Ook gaven deelnemers aan geïnspireerd en aan het denken gezet te zijn over alle mogelijkheden die er zijn in de wijk. Het in contact komen met initiatieven door middel van verhalen heeft er bij deze geïnterviewden voor gezorgd dat zij zich meer bewust zijn geworden van de inzet van wijkbewoners en de maakbaarheid van de wijk. Dit was bijvoorbeeld bij Isabel het geval; het horen van verhalen heeft haar een groter samenhorigheidsgevoel gebracht, waardoor ook haar thuisgevoel is gegroeid:

Het gaf mij vooral heel veel inspiratie om te zien hoe iedereen samen bezig is met de wijk beter maken. Omdat ik met inspirerende mensen uit de wijk in aanraking ben gekomen voel ik me wel wat meer verbonden en voel ik mij hier wel meer thuis.

Een paar deelnemers gaven daarbij aan emotioneel geraakt te zijn door het horen van verhalen. Door te zien wat anderen betekenen voor de wijk, ontstaat een bewustzijn van wat er speelt en tegelijk een bepaalde betrokkenheid met deze initiatieven en de mensen erachter. Zo hebben de

verhalen bijvoorbeeld op Rutger erg veel indruk gemaakt. Hij hoopt dat de verhalen van de wandelingen verder verspreid worden:

Ik heb daar twee dames ontmoet die zich zo belangeloos inzetten voor anderen. Daar ben ik echt ontroerd door, door hun enorme inzet, wat zij voor bewoners en dus voor de wijk betekenen. Ik vind het heel belangrijk dat veel meer mensen, bijvoorbeeld door de WijkCollectie, op deze verhalen geattendeerd kunnen worden.

Tot slot heeft het horen van mooie, inspirerende verhalen over initiatieven bij enkele deelnemers gezorgd voor een trots gevoel op de wijk en zelfs ook op Rotterdam als stad. Hierdoor ontstaat opnieuw een grotere binding met zowel de stad als de wijk, omdat er iets moois over wordt verteld wat normaal niet snel gezien wordt. Dit hangt weer samen met het krijgen van een andere, positieve kijk op een wijk. *“Je hoort normaal veel ellende, maar nu heb je er wat goeds tegenover te zetten. Dat maakt wel trots en trots is ook iets dat verbindt”*, geeft Ineke aan. Het horen van unieke, inspirerende verhalen van bewoners en initiatieven heeft bij een groot deel van de geïnterviewden geleid tot verbondenheid met de wijk en wat er daarin allemaal afspeelt. Kortom, de verhalen hebben voor deze deelnemers gezorgd voor het sociaal kunnen thuis-maken door een bewustzijn van en verbinding met initiatieven in de wijk.

4.3.3 Betrokkenheid in de wijk

Het meewandelen met de verhalenwandeling heeft bij veel geïnterviewden gezorgd voor meer betrokkenheid met de wijk. Voor slechts enkele geïnterviewden was dit niet het geval; zij gaven aan minder behoefte te hebben aan een hoge betrokkenheid met de wijk, een groot lokaal netwerk en plekken om langs te kunnen. Dit hing voor de deelnemers aan dit onderzoek samen met het hebben van een netwerk buiten de wijk, waardoor de buurt zelf van minder groot belang is in hun thuisgevoel. Timo licht toe: *“Ik werk hier op het Van Nelle terrein, veel van mijn vrienden wonen in Noord of West en als ik ergens wat ga eten is dat vaak wel in het centrum ook.”* Deze bewoners, die over het algemeen wat jonger zijn, gaan voornamelijk om met mensen die zij al kennen en hebben minder behoefte aan veel lokale sociale contacten en betrokkenheid. Een thuisgevoel is voor deze deelnemers ook vaak meer fysiek dan sociaal. Zo vertelt Naomi: *“Zelf ben ik gewoon wat minder op zoek naar het onderdeel zijn van een gemeenschap. Voor mij is thuisgevoel ook meer ruimtelijk, bijvoorbeeld of het prettig is om te wandelen of het rustig is ‘s avonds.”*

Het merendeel van de geïnterviewden heeft door het bezoeken van locaties, het wandelen door de wijk en het horen van verhalen wel meer verbondenheid gecreëerd met de wijk. De verhalenwandeling bracht deze deelnemers in contact met betrokkenen (verhalenvertellers) in de wijk, waardoor zij meer kennis opdeden en een sterkere binding op konden bouwen met de buurt. De wandeling is daarmee een tour door de wijk, waarbij verhalenvertellers de deelnemers echt betrekken bij wat er speelt en wat er lokaal allemaal mogelijk is. Volgens Rutger is een wijkwandeling zelfs het ultieme middel om meer betrokkenheid met de buurt en een thuisgevoel te verkrijgen:

Je loopt bij de wandeling in groepjes en daarmee ontmoet je ook andere buurtbewoners en geïnteresseerden. Heel laagdrempelig tussen het wandelen door wissel je al contacten en verhalen uit. Hierdoor heb ik ook dat thuisgevoel gecreëerd; dat kan je ook eigenlijk niet beter doen dan door handen te schudden, namen te leren en zoveel mogelijk mensen, winkeltjes en initiatieven te ontdekken.

Dit geldt ook voor wandelaars die voorheen nooit betrokken zijn geweest bij de buurt; dit zou juist door deelname aan de verhalenwandeling verbeterd kunnen worden. Zo vertelt Nora dat zij in haar omgeving ziet “dat mensen soms het gevoel hebben dat ze niet bij de wijk horen of er niet toe doen” en dat deelname aan de wandeling de drempel kan verlagen om juist wel betrokken te raken en je meer thuis te voelen. Simon beaamt dit en vertelt: “Het meewandelen heeft wel geholpen om iets meer betrokken te raken en mij iets meer bewoner van deze wijk te voelen, zeker als nieuwkomer.” Ook Wessel merkte bij zichzelf en zijn medewandelaars dat zij meer verbonden raakten met de wijk door verhalen te horen en op locaties naar binnen te mogen:

Omdat mensen op een reis worden meegenomen, worden zij ook onderdeel van die reis en daarmee onderdeel van de wijk. Daarna is het aan hen of ze dat gevoel willen blijven dragen of dat ze dat los willen laten. Maar ik merkte dat mensen om mij heen meer ontspannen werden en meer vertrouwen en inclusiviteit voelden tijdens het wandelen.

Door het meewandelen voelen geïnterviewden zich dus daadwerkelijk meer verbonden met de wijk. Het deelnemen aan de wandeling van de WijkCollectie is hiermee een mooie manier voor bewoners om zich sociaal thuis te maken.

Voor sommige geïnterviewden is betrokkenheid bij de wijk niet alleen bij de creatie van een gevoel van verbondenheid gebleven. Bij deze wandelaars heeft hun deelname aan de wandeling hen zelfs aangezet tot daadwerkelijke actie in hun wijk. Door initiatieven te leren kennen en een beter beeld te krijgen van de buurt, zijn zij hierbij ook meer betrokken geraakt. Zo sluit de ene geïnterviewde zich aan bij een bestaand initiatief, zoals Louise: *“We zijn zelfs aan het kijken of we kunnen deelnemen aan de energiecoöperatie Delfshaven, ook omdat het zoveel voor de wijk kan betekenen.”* De andere geïnterviewde raakt juist meer betrokken bij de wijk door op eigen kracht een activiteit in de buurt op te pakken, zoals Simon:

Bij mij in de straat is een vrouw die altijd afval aan het prikken is. Toen dacht ik van ja, aan alleen een bedankje heb je niet zoveel, misschien kan ik haar beter meehelpen. Toen heb ik een zak en een prikker opgehaald en nu probeer ik eens in de zoveel tijd te helpen de straat wat schoner te houden. En dat is wel na deze wijkwandeling gebeurd.

4.3.4 Diversiteit

Vele geïnterviewden gaven aan op het eerste ogenblik de diversiteit in de wandeling te herkennen aan de veelzijdigheid van de verhalen vanuit diverse perspectieven. Deze gaven een afwisselende en verrassende kijk op de wijk, zoals reeds is besproken. Isabel legt uit: *“Er waren heel veel verschillende typen mensen van diverse leeftijden in die verhalenwandeling en dat vond ik heel leuk en interessant.”* Meerdere deelnemers gaven aan daarbij tijdens de ontmoetingen gelijkenissen te zien tussen verhalenvertellers en zichzelf. Dit was bijvoorbeeld voor Monique het geval:

Wat mij het meeste heeft aangesproken is het verhaal van die dame van de Afrikaanse winkel. Het is niet alleen een winkel, maar zij doet allerlei projecten er nog bij en dat doe ik ook. En zij werkt eigenlijk met kwetsbare mensen, net zoals ik. Daardoor dacht ik gelijk van hé, misschien kan ik daar een verbinding mee leggen.

Het leek voor de wandelaars gemakkelijk om overeenkomsten te ontdekken tussen henzelf en andere betrokkenen bij de verhalenwandeling, wat zij ook fijn vonden om op te merken. Het was hierbij opvallend dat weinig deelnemers tijdens de interviews uit zichzelf begonnen over het onderwerp van etnische, culturele of sociaaleconomische diversiteit in de verhalenwandeling. Na het aanhalen van dit onderwerp in de interviews, gaven de meeste deelnemers aan dat er voldoende verscheidenheid voorbijkwam tijdens de wandeling. Het horen

van diverse verhalen van mensen met verschillende achtergronden kan volgens hen bijdragen aan meer onderling begrip, *“omdat je meer weet over andere mensen die ook in de buurt wonen en het helpt ook om te begrijpen hoe een diverse buurt in elkaar zit”*, aldus Louise. Josephine heeft een vergelijkbare kijk op het laten zien van diversiteit tijdens de wandeling:

Ik denk dat het wel goed is dat je gewoon de verhalen hoort van verschillende mensen in de wijk, en je met andere ogen gaat kijken naar de mensen die er ook wonen. Hierdoor krijgen bewoners meer oog voor elkaar en begrijp je beter hoe de ander in het leven staat.

Door met mensen in contact te komen die van jezelf verschillen, kan empathie voor de ander ontstaan en kunnen deelnemers zich beter in elkaar inleven. Volgens Wessel is dat juist het mooie aan de diversiteit in een wandeling, want *“het wordt een deel van jou en hierdoor maak je een sterkere verbinding en connectie met anderen weer.”* Ook kan het delen van verhalen nieuwe inzichten in andere culturen bieden, wat kan leiden tot meer verbinding tussen diverse individuen. Naomi vertelt over haar ervaring:

Je hoort dat die mevrouw met haar gasvrije woning vijf gratis pannen krijgt, wat in eerste instantie heel goed lijkt. Maar dat zijn dan “Nederlandse” pannen en dit was een mevrouw die voor hele families kookt. Dan hoor je van haar dat zij juist met grote pannen of een tajine werkt, wat niet op dat nieuwe fornuis kan. Hier had ik nooit zo over nagedacht, maar daardoor krijg je ook een inkijkje in haar cultuur en om dat zo inzichtelijk te maken vond ik wel verbindend.

De diversiteit van de verhalen op verschillende vlakken werd door de geïnterviewden gewaardeerd en herkend, maar de groepen van wandelaars waren volgens hen minder divers. Zo vertelt Simon dat hij het gevoel had *“dat de mensen die zich hadden aangemeld wat wit waren.”* De wandelaarsgroepen hadden volgens hem *“niet de afdruk van de gemiddelde bewoner waarvan ik weet dat die in de wijk woont.”* Louise beaamt dit: *“De meesten waren denk ik rond mijn leeftijd, wit en allemaal hoogopgeleid, dus daar zat niet heel veel diversiteit in.”* Ook tijdens de observaties is opgemerkt dat er over het algemeen geen gemêleerd publiek op de verhalenwandelingen afkomt. Volgens Nora mag er dan ook *“wel meer diversiteit zijn dan dat er nu is.”*

5. CONCLUSIE EN DISCUSSIE

5.1 Conclusie

In deze kwalitatieve studie is onderzocht op welke manier verhalen en routes bij kunnen dragen aan het thuis-maken van bewoners in Rotterdamse wijken. Hierbij is gekeken naar de casus van de WijkCollectie, een stichting die met verhalenwandelingen impact wil maken op het thuisgevoel van wijkbewoners door hen kennis te laten maken andere bewoners en met de wijk. Aan de hand van observaties en interviews met deelnemers is inzicht gegeven in de impact van dit initiatief op zowel fysiek als sociaal thuis-maken.

Uit de interviews blijkt ten eerste dat het meedoen aan de verhalenwandeling voor veel geïnterviewden heeft bijgedragen aan het fysiek thuis-maken, oftewel het ontwikkelen van *place attachment* (Hidalgo & Hernandez, 2001). Verschillende deelnemers hebben nieuwe plekken en routes ontdekt, waardoor zij meer kennis op hebben gedaan over de omgeving van de wijk en de betekenis van de locaties hebben leren kennen. Deze uitkomst is in lijn met de literatuur, waarin naar voren komt dat de *place attachment* van individuen groeit wanneer zij belevenissen meemaken op routes en locaties en daar herinneringen maken (Gieryn, 2000; Hidalgo & Hernandez, 2001; Khosravi et al., 2020). De hechting aan plaats is bij deelnemers ook gegroeid door de koppeling van verhalen aan de locaties, waarmee deze plekken gezien kunnen worden als *narrative space* (Sennet, 1990). Sommige geïnterviewden zijn teruggekeerd naar de locaties van de verhalenwandeling en zijn zich hier vaker gaan begeven. Dit bevestigt het bestaan van Lofland's (1998) concept *familiarized locales*, oftewel plekken waar individuen zich geregeld bevinden, waardoor zij een band opbouwen met de fysieke omgeving (Khosravi et al., 2020; Lofland, 1998). Voor enkele geïnterviewden hebben verhalen en routes echter geen grote invloed gehad op hun fysieke thuisgevoel. Een verhalenwandeling is bij hen van te korte duur geweest om impact te maken of er is geen behoefte aan het hebben van een sterke binding met plekken in de wijk buiten het eigen huis. Al met al hebben de meeste deelnemers, met enkele uitzonderingen daar gelaten, een grotere *place attachment* gekregen door verhalen en routes in de wijk.

Ten tweede hebben de verhalenwandelingen op het vlak van sociaal thuis-maken verschillende zaken teweeg gebracht. Zo legden de geïnterviewden uit dat zij met andere wandelaars in contact zijn gekomen vanwege de laagdrempeligheid van de activiteit. Er werden veel gesprekken gevoerd tijdens de wandeling, wat deelnemers hebben gewaardeerd. Er zijn echter geen diepgaande contacten gelegd onder de wandelaars, waardoor het ontstaan van *bonding* sociaal kapitaal tussen hen uitbleef (Putnam, 2000), wat mede te verklaren is door de

ondervertegenwoordiging van wijkbewoners bij de verhalenwandelingen. Ook tussen deelnemers en verhalenvertellers ontstond geen *bonding* kapitaal, maar hier was wel sprake van het ontstaan van *bridging* sociaal kapitaal (Putnam, 2000). De geïnterviewden hebben door de verhalenwandeling kennis gemaakt met de diverse mensen achter voordeuren, initiatieven en organisaties. In de literatuur worden deze connecties bestempeld als overbruggende, *bridging* contacten tussen individuen met verschillende kenmerken en achtergronden (Leviten-Reid & Matthew, 2018; Putnam, 2000).

Verder zijn de geïnterviewden zich meer verbonden en thuis gaan voelen in de wijk, doordat de verhalenwandeling hen een beter beeld gegeven heeft van wat er allemaal speelt in de wijk. Deze bevinding wordt bevestigd door de theorie, waarin naar voren komt dat het gevoel van sociale samenhang in de wijk voor individuen wordt versterkt door initiatieven en organisaties te leren kennen in de wijk (Dautzenberg, 2009; Forrest & Kearns, 2001; Van der Graaf & Duyvendak, 2009). Door op plekken te komen en daar vertellers te ontmoeten, hebben deelnemers tevens meer vertrouwdheid gecreëerd met zowel de locaties als de mensen die zich daar begeven. Dit kan gezien worden als een bijdrage aan publieke familiariteit en het creëren van een comfort zone voor bewoners, omdat deelnemers zich daardoor niet meer in een anonieme publieke ruimte begeven op de routes en locaties van de verhalenwandeling (Blokland, 2017; Felder, 2021; Khosravi et al., 2020). Voor enkele geïnterviewden bleef echter een gevoel van verbinding en familiariteit uit; voor hen heeft hun eenmalige deelname niet bijgedragen aan een groter thuisgevoel. Dit is voor deze geïnterviewden ook te verklaren door het hebben van een verspreid sociaal netwerk buiten de wijk en minder behoefte aan lokale betrokkenheid (Wellman, 1983).

Tot slot gaven de geïnterviewden aan de diverse verhalen interessant en verbindend te vinden. Het zien en horen van medewijkbewoners met verschillende achtergronden die op locatie hun verhaal vertelden, gaf de geïnterviewden meer inzicht in hoe deze mensen leven en zich inzetten voor de wijk, wat tevens heeft gezorgd voor een trots gevoel op de stad en de wijk. Een inkijkje in elkaars leven en het horen van het verhaal zorgde volgens geïnterviewden voor meer begrip voor de ander. Deze uitkomst bevestigt de resultaten uit eerder onderzoek dat *storytelling* zorgt voor sociale samenhang en verbondenheid tussen individuen (Ganz, 2010; Kim & Ball-Rokeach, 2006; Nah et al., 2016). Het delen van verhalen draagt bij aan gedeelde betekenisgeving tussen diverse individuen waarmee empathie tegenover de ander wordt opgewekt (Kim & Ball-Rokeach, 2006). De contacten die hier gelegd zijn kunnen tevens gezien worden als *bridging* sociaal kapitaal. De resultaten van dit onderzoek spreken dus Putnam's (2007) ideeën tegen dat het samen komen van diverse mensen (in dit geval door middel van

routes en verhalen) zorgt voor minder goede verstandhoudingen tussen hen. Het publiek dat op de verhalenwandeling af kwam was daarentegen volgens bijna alle geïnterviewden niet erg divers, wat zij graag anders hadden willen zien. Kortom, het gebruik van *storytelling* overbrugt juist verschil tussen individuen en kan als methode meer begrip tussen diverse individuen tot stand laten komen (Slingerland et al., 2021).

5.2. Discussie

Na het afronden van dit onderzoek zijn zowel sterke als zwakke punten naar voren gekomen. Allereerst had dit onderzoek beter in kaart kunnen brengen wat thuis voelen betekent voor de verschillende geïnterviewden, omdat dit in deze studie weinig naar voren is gekomen. Waar de één zich pas thuis kan maken wanneer hij of zij veel sociaal contact heeft, voelt de ander zich thuis zonder interactie met anderen en draait het meer om fysiek thuis-maken. In sommige interviews is dit vanuit de geïnterviewden zelf naar voren gekomen, terwijl in andere gesprekken daar geen aandacht aan besteed is. In alle interviews had daarom dieper ingegaan mogen worden op wat thuisgevoel betekent voor elke deelnemer. Op deze manier had beter vastgesteld kunnen worden hoe verhalen en routes al dan niet invloed hebben op de manier waarop deelnemers behoefte hebben aan gemeenschapsvorming en thuisgevoel in de wijk. Een andere beperking van dit onderzoek is het relatief korte tijdsbestek na de verhalenwandelingen waarin de gesprekken met deelnemers zijn gevoerd. Het creëren van sociale banden heeft tijd nodig, waardoor in sommige gevallen de interviews te snel na de activiteit hebben plaatsgevonden. Dit onderzoek heeft daarom misschien niet alle langetermijneffecten van de wandeling in beeld kunnen brengen.

Ondanks enkele beperkingen, heeft deze studie een bijdrage geleverd aan de bestaande literatuur over de manier waarop *storytelling* en routes kunnen bijdragen aan het creëren van thuisgevoel bij bewoners. Waar voorheen vrijwel geen onderzoek is gedaan naar dit specifieke onderwerp, heeft dit onderzoek theoretische generalisatie bereikt (Blokland, 2008; Yin, 2009) door te laten zien hoe de concepten van fysiek en sociaal thuis-maken samenhangen met *storytelling* en routes in de wijk. De gekozen onderzoeksmethode, waarbij observaties en interviews werden gecombineerd, was hierin tevens van grote waarde en heeft inzichtelijk gemaakt hoe deelnemers verhalen en routes van de WijkCollectie hebben ervaren. Een sterk punt hierbij is dat dit onderzoek verschillende meningen, zowel positief als negatief, heeft meegenomen, zodat een rijk beeld is verkregen van de verschillende manieren waarop bewoners de activiteit hebben beleefd.

Een punt van discussie in dit onderzoek is de geworven onderzoeksgroep die niet voldoende heterogeen is. Verschillende leeftijden en geslachten zijn vertegenwoordigd in deze studie, maar de groep geïnterviewden was niet divers wat betreft etnische en sociaaleconomische achtergrond; op één na zijn alle geïnterviewde deelnemers van Nederlandse komaf en hebben de meesten minstens een hbo-opleiding gevolgd. Deze onderzoeksgroep is geen afspiegeling van de bevolking in de wijken waar de verhalenwandelingen zijn georganiseerd, maar wel van de deelnemers die eraan meededen. Deze bevinding hoeft daarom niet gezien te worden als een limitatie van dit onderzoek, maar is wel een punt van discussie voor wijkinitiatieven die zich in beginsel willen inzetten voor alle diverse bewoners in de buurt. Wel is het de vraag of het een “probleem” is dat een verhalenwandeling zoals georganiseerd door de WijkCollectie geen divers publiek aantrekt. Hierbij kan beargumenteerd worden dat ook meerdere verschillende activiteiten en initiatieven in de wijk ingezet kunnen worden die zich beperken tot een bepaalde doelgroepen. In dit onderzoek wordt echter gepleit voor het meer divers maken van op zichzelf staande initiatieven, waarbij een individueel initiatief meerdere groepen aan spreekt. Op deze manier komen mensen met verschillende achtergronden actief met elkaar in contact en blijven zij niet in hun eigen bubbel hangen. Positief intergroepcontact kan daarmee leiden tot meer begrip voor elkaar, zodat meer samenhang in de wijk ontstaat die van belang is voor het creëren van thuisgevoel.

Vervolgonderzoek kan zich op verschillende vlakken focussen. Een eerste aanbeveling is het meenemen van perspectieven van andere betrokkenen naast die van de wandelaars. Door bijvoorbeeld ook verhalenvertellers te interviewen kan achterhaald worden hoe zij de activiteit vanuit hun oogpunt beleven en de impact ervan zien op zowel de wijk als hun eigen thuisgevoel. Op deze manier zou de impact van een activiteit op basis van verhalen en routes nog beter in beeld gebracht kunnen worden. Ten tweede zou nader onderzocht kunnen worden waarom bepaalde groepen niet in groten getale deelnemen aan de verhalenwandelingen. Ligt dit bijvoorbeeld aan de organisatie achter dergelijke initiatieven en de communicatie naar buiten toe, of hebben bepaalde groepen specifieke redenen om niet deel te nemen aan deze activiteiten? Het zou interessant zijn om deze oorzaken onder de loep te nemen zodat meer inzicht ontstaat in hoe organisaties van dergelijke wijkinitiatieven hierop in kunnen spelen om uiteindelijk meer diverse groepen wandelaars te creëren.

Al met al heeft deze studie laten zien dat de WijkCollectie als gekozen casus bij kan dragen aan thuisgevoel. De methode van routes lopen en verhalen uitwisselen kan daarbij in de praktijk van grote waarde zijn voor bewoners die enerzijds de fysieke omgeving van hun wijk willen ontdekken en anderzijds medebewoners, ondernemers, initiatieven en organisaties willen

ontmoeten en leren kennen. Ook voor andere steden, zoals Den Haag waar reeds verhalen worden ingezet, kan het interessant zijn om een wijkinitiatief in te zetten dat routes toevoegt aan de activiteit (Slingerland et al., 2021). Het is hierbij wel van belang dat de deelnemersgroepen bestaan uit zoveel mogelijk buurtbewoners en dat ook diverse groepen mensen worden bereikt. Op deze manier kunnen nog meer bewoners van grote en diverse steden een beter beeld krijgen van het reilen en zeilen in hun wijk en zich meer thuis gaan voelen; iets wat zo belangrijk is voor het bestaan van een veerkrachtige, toegankelijke en inclusieve stad.

REFERENTIES

- Babbie, E. (2016). *The practice of social research, 14th edition*. Wadsworth: Cengage Learning.
- Blokland, T. (2008). *Oog voor elkaar: Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Blokland, T. (2017). *Community as Urban Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Blokland, T., & Nast, J. (2014). From public familiarity to comfort zone: The relevance of absent ties for belonging in Berlin's mixed neighbourhoods. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(4), 1142–1159.
- Bryman, A. (2016). *Social Research Methods*. New York: Oxford University Press.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2017). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches (4th edition)*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- Cuba, L., & Hummon, D. M. (1993). A place to call home: Identification with dwelling, community, and region. *The Sociological Quarterly*, 34(1), 111-131.
- Dale, A., & Newman, L. (2010). Social capital: a necessary and sufficient condition for sustainable community development? *Community development journal*, 45(1), 5-21.
- Dautzenberg, M. (2009). *Thuisvoelen in de buurt: Een kwalitatieve verkenning naar de beleving van sociale samenhang in de wijk*. Amsterdam: DSP-groep.
- Dekker, J. (2021). Een thuis in Rotterdam is geen zekerheid meer. Geraadpleegd op 15 maart 2022, van <https://www.redpers.nl/2021/07/12/een-thuis-in-rotterdam-is-geen-zekerheid-meer-tenzij-je-geld-hebt/>
- Dines, N., & Cattel, V. (2006). *Public spaces, social relations and well-being*. Bristol UK: The Policy Press.
- Duyvendak, J. W., & Wekker, F. (2015). *Thuis in de openbare ruimte? Over vreemden, vrienden en het belang van amicaliteit*. Den Haag: Platform31.
- Felder, M. (2021). Familiarity as a Practical Sense of Place. *Sociological Theory*, 39(3), 180-199. doi: 10.1177/07352751211037724
- Forrest, R., & Kearns, Ade (2001). Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143. doi: 10.1080/00420980120087081
- Ganz, M. (2010). Leading change: Leadership, organization, and social movements. In N. Nohria & R. Khurana (Eds.), *Handbook of leadership theory and practice: A Harvard business school centennial colloquium* (pp. 1-42). Cambridge, Verenigde Staten: Harvard Business Press.

- Gemeente Rotterdam (2018). *Relax. Dit is Rotterdam. Samenleven in een stad waar niemand in de meerderheid is*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Gieryn, T. F. (2000). A space for place in sociology. *The Annual Review of Sociology*, 26, 463-496.
- Granovetter, M.S. (1973) The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380.
- Hoekstra, M. S., & Dahlvik, J. (2018). Neighbourhood participation in super-diverse contexts: comparing Amsterdam and Vienna. *Urban Research & Practice*, 11(4), 441-459. doi: 10.1080/17535069.2017.1390780
- Hidalgo, M. C., & Hernandez, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 273-281. doi: 10.1006/jevp.2001.0221
- Icer, D. (2021). *De Wijkcollectie; Een participatief onderzoek naar gemeenschapsparticipatie en gemeenschapsvorming rondom erfgoed in Bospolder-Tussendijken*.
- Karremans, V., Kasmi, S., Bokhove, J., Kathmann, B., De Langen, S., & Vonk, T. (2018). *Nieuwe energie voor Rotterdam: aan de slag voor onze stad en voor elke Rotterdammer*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Kim, Y. C., & Ball-Rokeach, S. J. (2006). Community storytelling network, neighbourhood context, and civic engagement: A multilevel approach. *Human Communication Research*, 32(4), 411-439.
- Khosravi, H., B., Hossein, & Tehrani, S. O. (2020). Neighbourhood morphology, genuine selfexpression and place attachment, the case of Tehran neighbourhoods. *International Journal of Urban Sciences*, 24(3), 397-418. doi: 10.1080/12265934.2019.1698311
- Leonard, M. (2004). Bonding and Bridging Social Capital: Reflections from Belfast. *Sociology*, 38(5), 927-944. doi: 10.1177/0038038504047176
- Leonard, R., & Onyx, J. (2003). Networking Through Loose and Strong Ties: An Australian Qualitative Study. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(2), 189-203.
- Leviten-Reid, C., & Matthew, R. A. (2018). Housing Tenure and Neighbourhood Social Capital. *Housing, Theory and Society*, 35(3), 300-328. doi: 10.1080/14036096.2017.1339122
- Lofland, L. H. (1998). *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*. Aldine de Gruyter.

- Low, S. M. (2009). Towards an anthropological theory of space and place. *Semiotica*, 175(1/4), 21-37. doi: 10.1515/semi.2009.041
- Manzo, C. (2003). Beyond home and haven: Toward a revisioning of emotional relationships with places. *Journal of Environmental Psychology*, 23(1), 47–61.
- Morrison, N. (2003). ‘Neighbourhoods and Social Cohesion: Experiences from Europe’. *International Planning Studies*, 8(2), 115-138.
- Nah, S., Namkoong, K., Chen, N. N., & Hustedde, R. J. (2016). A communicative approach to community development: the effect of neighborhood storytelling network on civic participation. *Community Development*, 47(1), 11-28. doi: 10.1080/15575330.2015.1094497
- Pinkster, F. M., & Völker, B. (2009). Local Social Networks and Social Resources in Two Dutch Neighbourhoods. *Housing Studies*, 24(2), 225-242. doi: 10.1080/02673030802704329
- Pstross, M., Talmage, C. A., & Knopf, R. C. (2014). A story about storytelling: Enhancement of community participation through catalytic storytelling. *Community Development*, 45(5), 525-538.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone*. New York: Simon and Schuster.
- Putnam, R. D. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and community in the twenty-first century. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 137-174. doi: 10.1111/j.1467-9477.2007.00176.x
- Razack, S. (1993). Story-telling for social change. *Gender and Education*, 5(1), 55-70. doi: <https://doi.org/10.1080/0954025930050104>
- Saunders, P., & Williams, P. (1988). The constitution of the home: towards a research agenda. *Housing Studies*, 3(2), 81-93.
- Sennet, R. (1990). *The Conscience of the Eye: The Design and Social Life of Cities*. New York: Alfred A. Knopf.
- Simmel, G. (1950). The metropolis and mental life. In J. Lin & C. Mele (Eds.), *USR* (pp. 23-31). Londen, Verenigd Koninkrijk: Routledge.
- Slingerland, G., Kooijman, J., Lukosch, S., Comes, T., & Brazier, F. (2021). The power of stories: A framework to orchestrate reflection in urban storytelling to form stronger communities. *Community Development*, 1-20. doi: : 10.1080/15575330.2021.1998169
- Van der Graaf, P., & Duyvendak, J. W. (2009). *Thuis voelen in de buurt: een opgave voor stedelijke vernieuwing*. Amsterdam University Press.
- Van der Meer, T., & Tolsma, J. (2014). Ethnic Diversity and Its Effects on Social Cohesion. *Annual Review of Sociology*, 40, 459-478. doi: 10.1146/annurev-soc-071913-043309

- Wekker, F. E. A. (2020). *Building belonging: Affecting feelings of home through community building interventions*.
- Wellman, B. (1983). Networks, neighbourhoods and communities. In J. Lin & C. Mele (Eds.), *USR* (pp. 58-67). Londen, Verenigd Koninkrijk: Routledge.
- Wessendorf, S. (2014). 'Being open, but sometimes closed'. Conviviality in a super-diverse London neighbourhood. *European Journal of Cultural Studies*, 17(4), 392-405. doi: 10.1177/1367549413510415
- WijkCollectie (z.d.). Beleidsplan stichting WijkCollectie. Geraadpleegd op 15 maart 2022, van <https://wijkcollectie.nl/wp-content/uploads/2021/12/Beleidsplan.pdf>
- Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods* (Vol. 5). London: Sage.

Bijlage 1. Observatiepunten

Sociaal thuis-maken: Tijdens de verhalenwandelingen zal vooral geobserveerd worden hoe mensen in contact met elkaar en met de vertellers van de verhalen komen. In de interviews kan vervolgens uitgediept worden hoe mensen deze contacten hebben ervaren en of dit al dan niet bijdraagt aan gevoelens van vertrouwdheid/familiariteit en thuisgevoel.

- Deelnemer wandelt naast medewandelaar (die hij of zij voorheen niet kende)
- Deelnemer kletst met medewandelaar(s) (die hij of zij voorheen niet kende)
- Deelnemer gaat in gesprek met gids/verhalenverteller
- ...

Fysiek thuis-maken: Tijdens de wandelingen zal ook gelet worden op hoe mensen de fysieke omgeving ervaren. In de interviews kan vervolgens nog dieper ingegaan worden op percepties en meningen van deelnemers.

- Deelnemer kijkt aandachtig om zich heen
- Deelnemer staat langer stil bij een gebouw/kunstwerk/object
- Deelnemer wijst naar een gebouw/kunstwerk/object om anderen erop te wijzen
- Deelnemer uit zijn mening over iets wat hij of zij mooi (of niet mooi) vindt om te zien
- Deelnemer praat met medewandelaar(s) over het uiterlijk van de wijk
- Deelnemer vraagt meer informatie aan de gids/verhalenverteller over een fysiek aspect in de wijk
- ...

Bijlage 2. Topiclijst interviews

Inleiden van het interview

Goedemorgen/middag/avond. Ik ben Richella. Ten eerste wil ik u hartelijk bedanken voor uw medewerking aan dit interview. Ik ben momenteel bezig met het afronden van mijn master Grootstedelijke vraagstukken en beleid aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hiervoor doe ik een onderzoek in samenwerking met de WijkCollectie. Dit onderzoek gaat over de ervaringen van bewoners met verhalen en wandelroutes door de wijk. Ik zal daarom straks vragen stellen die ingaan op hoe u de verhalenwandeling in (wijk) op (datum) heeft beleefd. Daarnaast wordt besproken op welke manier zo'n verhalenwandeling invloed kan hebben op het thuisgevoel van deelnemende bewoners. Dit interview is anoniem, dus alles wat u mij vertelt zal vertrouwelijk en zorgvuldig worden behandeld. Geeft u bij deze toestemming voor het opnemen van dit interview? (antwoord geïnterviewde) De opname wordt gebruikt voor het uitwerken van de resultaten en wordt verwijderd nadat dit gebeurd is. Tijdens het interview zal ik misschien enkele aantekeningen maken om de lijn van het gesprek te kunnen volgen. In totaal zal het interview ongeveer een half uur gaan duren. Heeft u verder nog vragen voordat we beginnen?

Algemene gegevens (kennismaking)

- Kunt u iets over uzelf vertellen?
Leeftijd, woonwijk, (etnische) achtergrond, opleiding, baan

Inleidend op de WijkCollectie

- Hoe heeft u de activiteiten van de WijkCollectie ontdekt?
- Hoe vaak heeft u deelgenomen aan een activiteit van de WijkCollectie? Welke activiteiten/verhalenwandelingen waren dit?
- Waarom heeft u meegedaan aan de verhalenwandeling van de WijkCollectie?

Wat de WijkCollectie heeft opgeleverd

- Wat vindt u van de verhalen die u heeft gehoord tijdens de wandeling? (open vraag)

Fysiek thuis-maken

- Op welke manier identificeert u zich met uw wijk of met Rotterdam? Is dit veranderd door de verhalenwandeling?
- Bent u door mee te doen aan een verhalenwandeling op plekken geweest die u nog niet kende? Heeft dit voor u bijgedragen aan een groter thuisgevoel? Waarom wel of niet?
- Loopt u na de wandeling anders door uw wijk?

Sociaal thuis-maken

- Heeft u **contacten** gelegd tijdens de verhalenwandeling? Van welke aard zijn deze contacten? → In welke mate is het voor u belangrijk om contacten in de buurt te hebben/om mensen te ontmoeten in de wijk?
- Bent u na de wandeling meer bekend met **initiatieven** en de buurt? Voelt u zich meer verbonden met de wijk? Voelt u zich meer thuis?
- Op welke manier **identificeert** u zich met andere bewoners? Is dit gevoel veranderd na de wijkwandeling? Waarom wel of niet?

- Wat vindt u van de **diversiteit** van de verhalen? Op welke manier draagt meer kennis over etnisch/cultureel diverse initiatieven volgens u bij aan verbindingen tussen mensen in de wijk/in Rotterdam?
- Bent u anders tegen **buurtcontact** aan gaan kijken door uw deelname aan de verhalenwandeling?
- Kan het uitwisselen van verhalen volgens u bijdragen aan het **thuisgevoel** van deelnemers? Op welke manier wel of niet? Op welke manier is dit bij u al dan niet het geval na uw deelname aan de wandeling?
- Kan het uitwisselen van verhalen volgens u bijdragen aan **gemeenschapsgevoel** van deelnemers in de wijk? Op welke manier wel of niet? Op welke manier is dit bij u al dan niet het geval na uw deelname aan de wandeling?
- Kunt u een **minder positief punt/verbeterpunt** noemen voor de verhalenwandelingen?
- Wat heeft het meedoen aan een activiteit van de WijkCollectie u uiteindelijk **opgeleverd** in een zin/een paar zinnen samengevat? (afsluitende vraag)

Afsluiten van het interview

Ik heb alles gevraagd wat ik wilde weten, dus we zijn aan het einde van het interview aangekomen.

- Zijn er nog dingen die niet aan bod zijn gekomen, die u toch nog wilt vertellen?
- Kent u nog anderen mensen in uw omgeving die ik zou kunnen benaderen voor mijn onderzoek?

Als u op de hoogte wilt blijven van de resultaten van mijn scriptie, dan zal ik die naar u opsturen zodra het onderzoek is afgerond. Nogmaals bedankt voor uw medewerking.

Bijlage 3. Kenmerken geïnterviewden

Pseudoniem	Geslacht	Leeftijd	Opleiding	Beroep	Woonwijk	Wijk waar is gewandeld
Ineke	Vrouw	63	Hbo maatschappelijk werk	Afgekeurd (doet vrijwilligerswerk)	Kralingen	Hillesluis
Wessel	Man	33	Mbo 3 laboratorium techniek	Medewerker sociale onderneming	Vreewijk	Hillesluis
Monique	Vrouw	54	Sociaal-cultureel werk	Projectcoördinator	Bloemhof	Hillesluis
Timo	Man	34	Pedagogiek	Accountmanager	Tarwewijk	Tarwewijk
Nora	Vrouw	58	Geen	Geen (doet vrijwilligerswerk)	BoTu	BoTu
Louise	Vrouw	34	Wo Bouwkunde	Architect	BoTu	BoTu
Rutger	Man	50	Academie voor beeldende kunst	Eigen bedrijf interieurarchitect	BoTu	BoTu
Simon	Man	34	Wo Milieuwetenschappen	Projectondersteuning gemeente	BoTu	BoTu

Isabel	Vrouw	30	Wo Kunstgeschiedenis	Coördinator onderwijs en docent	Den Haag (werkzaam in Hillesluis)	Hillesluis
Fleur	Vrouw	27	Wo Kunstgeschiedenis	Onderzoeker en gids rondleidingen	BoTu	BoTu
Naomi	Vrouw	25	Hbo ruimtelijke ordening/planologie	Geen (student)	Rotterdam West	BoTu
Josephine	Vrouw	70	Kunstgeschiedenis	Gepensioneerd	Vreewijk	Tarwewijk

Bijlage 4. Codeboom

1. Codegroep fysiek thuis-maken

1.1 Plekken ontdekken

- 1.1.1 Anders door de wijk lopen
- 1.1.2 Leuk om ergens naar binnen te mogen
- 1.1.3 Minder zakelijkheid/anonimiteit van plekken
- 1.1.4 Op nieuwe plekken komen

1.2 Binding met plek

- 1.2.1 Beter beeld krijgen van de wijk
- 1.2.2 Herinneringen ophalen aan plekken
- 1.2.3 Leren over de wijk
- 1.2.4 Niet vaker teruggaan naar locaties wandeling
- 1.2.5 Thuisgevoel is vooral fysiek
- 1.2.6 Vaker teruggaan naar locaties wandeling

2. Codegroep sociaal thuis-maken

2.1 Sociale interactie en contacten

- 2.1.1 Contacten/verbindingen met anderen leggen
- 2.1.2 Contacten liggen buiten de wijk
- 2.1.3 Geen diepgaande contacten
- 2.1.4 Geen groter gemeenschapsgevoel
- 2.1.5 Geen groter thuisgevoel
- 2.1.6 Gemeenschapsgevoel groeit
- 2.1.7 Groeiend thuisgevoel door verhalen
- 2.1.8 Herhaalde contacten
- 2.1.9 In gesprek gaan tijdens wandeling
- 2.1.10 Ontdekken van dingen die spelen in de wijk
- 2.1.11 Publieke familiariteit
- 2.1.12 Trots worden van horen verhalen
- 2.1.13 Vaker medewandelaars tegenkomen
- 2.1.14 Vertrouwen winnen/open stellen naar elkaar
- 2.1.15 Vlugge contacten

2.2 Betrokkenheid en participatie

- 2.2.1 Anderen helpen
- 2.2.2 Bewustzijn creëren
- 2.2.3 Contacten/verbindingen met anderen leggen
- 2.2.4 Contacten liggen buiten de wijk
- 2.2.5 Deelname zet aan tot actie
- 2.2.6 Geen diepgaande contacten
- 2.2.7 Geen groter gemeenschapsgevoel
- 2.2.8 Geen groter thuisgevoel
- 2.2.9 Gemeenschapsgevoel groeit
- 2.2.10 Groeiend thuisgevoel door verhalen
- 2.2.11 Initiatieven ontdekken
- 2.2.12 Niet veel meer verbonden met wijk door verhalen
- 2.2.13 Ontdekken van dingen die spelen in de wijk
- 2.2.14 Participatie in de wijk groeit
- 2.2.15 Publieke familiariteit
- 2.2.16 Vertrouwen winnen/open stellen naar elkaar

2.3 Inspiratie en verbondenheid

- 2.3.1 Bijzonder verhaal horen
- 2.3.2 Blij worden van verhalen
- 2.3.3 Blijvende herinnering aan plek verhalenwandeling
- 2.3.4 Emotioneel geraakt worden door verhalen
- 2.3.5 Leren over de wijk
- 2.3.6 Positieve mening over verhalen
- 2.3.7 Trots worden van horen verhalen
- 2.3.8 Verhaal heeft niet veel indruk gemaakt
- 2.3.9 Verhaal zet aan tot nadenken
- 2.3.10 Verhalen verder verspreiden
- 2.3.11 Verrast door de wandeling en verhalen

2.4 Diversiteit in de wijk

- 2.4.1 Divers verhaal maakt indruk

- 2.4.2 Diversiteit overbruggt verschil
- 2.4.3 Kennis over andere (diverse) individuen
- 2.4.4 Meer begrip voor elkaar door diverse verhalen
- 2.4.5 Mooi om verschillende perspectieven te zien
- 2.4.6 Opmerken diversiteit
- 2.4.7 Overeenkomsten tussen elkaar zien
- 2.4.8 Weinig diversiteit onder deelnemers

Bijlage 5. Informatie- en toestemmingsformulier

Informatie- en toestemmingsformulier “Ervaringen thuis-maken van deelnemende bewoners door verhalen en routes in Rotterdamse wijken”

Dit onderzoek wordt geleid door Richella Eilering, student van de master Grootstedelijke vraagstukken en beleid aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, afdeling DPAS (Department of Public Administration and Sociology). U bent van harte uitgenodigd om deel te nemen aan dit onderzoek naar de bijdrage die verhalen en routes hebben op thuis-maken van deelnemende bewoners met verschillende sociale en etnische achtergronden in Rotterdamse wijken. Het doel van het onderzoek is het verkrijgen van de ervaringen van deelnemers met verhalen en routes in de wijk en de invloed van hun deelname op twee dimensies van thuis-maken; een fysieke dimensie (hechting aan plekken) en een sociale dimensie (verbondenheid met wijkbewoners).

Gang van zaken tijdens het onderzoek

U dient tenminste 18 jaar te zijn om deel te nemen aan dit onderzoek. Tijdens het interview waaraan u deelneemt, kun vragen worden gesteld over uw persoonlijke ervaringen met verhalenwandelingen. Een audio-opname van het interview wordt gemaakt, waarmee het gesprek later ad-verbatim (woord voor woord) kan worden uitgewerkt. Dit transcript wordt gebruikt in het verdere onderzoek.

Vrijwilligheid/Potentiële risico’s en ongemakken

Er zijn geen fysieke, juridische of economische risico’s verbonden aan uw deelname aan het onderzoek. U hoeft geen vragen te beantwoorden die u niet wilt beantwoorden. Uw deelname is geheel vrijwillig. U kunt uw deelname op elk gewenst moment stoppen, of weigeren dat uw gegevens voor het onderzoek mogen worden gebruikt, zonder opgaaf van redenen.

Vertrouwelijkheid van gegevens

Uw privacy is en blijft maximaal beschermd. Er wordt op geen enkele wijze vertrouwelijke informatie of persoonsgegevens van of over u naar buiten gebracht, waardoor iemand u zal kunnen herkennen.

Voordat de onderzoeksgegevens naar buiten worden gebracht, worden uw gegevens geanonimiseerd (anoniem gemaakt). Uw naam krijgt een pseudoniem, waardoor uw naam wordt versleuteld. Op deze manier kan wel worden onderzocht wat u aangeeft in het gesprek, maar is niet bekend wie u bent. De onderzoeker is verantwoordelijk voor dit pseudoniem en de sleutel en zal uw gegevens niet delen met anderen.

De audio-opnamen en andere documenten die in dit onderzoek worden gemaakt of verzameld, worden opgeslagen op een beveiligde locatie bij de Erasmus Universiteit Rotterdam en op de beveiligde computer van de onderzoeker. De onderzoeksgegevens worden indien nodig (bijvoorbeeld voor een controle op wetenschappelijke integriteit) en alleen in anonieme vorm ter beschikking gesteld aan personen buiten de onderzoeksgroep; in dit geval aan een onderzoekscommissie van de Erasmus Universiteit Rotterdam die hiertoe bevoegdheden heeft. Na afloop van het onderzoek zullen de verkregen gegevens en data worden vernietigd.

Meer informatie

Als u besluit te stoppen met deelname aan het onderzoek, als u vragen of klachten heeft, uw bezorgdheid kenbaar wil maken, of een vorm van schade of ongemak vanwege het onderzoek heeft, neemt u dan contact op met Richella Eilering (506790re@eur.nl) of Wenda Doff (doff@essb.eur.nl). Daarnaast kunt u een klacht indienen bij de functionaris voor gegevensbescherming van de EUR (privacy@eur.nl)

Door dit informatie- en toestemmingsformulier te ondertekenen ga ik akkoord met het volgende:

	JA	NEE
1 Ik ben minstens 18 jaar oud. Ik ben voldoende geïnformeerd over het onderzoek. Ik heb het informatieblad gelezen en heb daarna de mogelijkheid gehad vragen te kunnen stellen. Deze vragen zijn voldoende beantwoord en ik heb voldoende tijd gehad om over mijn deelname te beslissen.	☐	☐
2 Ik neem vrijwillig deel aan dit onderzoek. Het is mij duidelijk dat ik deelname aan het onderzoek op elk moment, zonder opgaaf van reden, kan beëindigen. Ik hoef een vraag niet te beantwoorden als ik dat niet wil.	☐	☐

Voor deelname aan het onderzoek is het bovendien nodig dat u voor verschillende onderdelen specifiek toestemming geeft.

4 Ik geef de student toestemming om tijdens het interview opnames (geluid) te maken en schriftelijke notities te nemen. Ik ga ermee akkoord dat gegevens die tijdens dit onderzoek over mij worden verzameld verwerkt worden zoals is uitgelegd in het bijgevoegde informatieblad.	☐	☐
5 Ik geef toestemming om mijn antwoorden te gebruiken voor gepseudonimiseerde quotes in de verslaglegging van het onderzoek.	☐	☐

Naam deelnemer:

Naam onderzoeker:

Handtekening:

Handtekening:

Datum:

Datum:

Bijlage 6. Ethiek- en privacychecklist

CHECKLIST ETHISCHE- EN PRIVACYGERELATEERDE ASPECTEN IN ONDERZOEK

INSTRUCTIE

Deze checklist dient te worden ingevuld voor ieder onderzoek dat door onderzoekers (medewerkers en studenten) van de afdeling Bestuurskunde en Sociologie (DPAS) wordt uitgevoerd. Deze checklist moet worden ingevuld *voordat* wordt begonnen met het verzamelen van gegevens of het benaderen van deelnemers. Studenten kunnen bij het invullen van deze checklist hulp krijgen van hun begeleidend docent.

Deze checklist is een verplicht onderdeel van de scriptie en moet naar Canvas worden geüpload voordat wordt begonnen met het verzamelen van gegevens.

Als u twijfels heeft over ethische- of privacygerelateerde aspecten van uw onderzoek, bespreek dit dan met uw scriptiebegeleider van de EUR om samen tot een oplossing te komen.

DEEL I: ALGEMENE INFORMATIE

Titel van het project: De bijdrage van verhalen en routes op het fysiek en sociaal thuis-maken van deelnemende bewoners in Rotterdamse wijken

Naam en e-mailadres van de student: Richella Eilering 506790re@eur.nl

Naam en e-mailadres van de scriptiebegeleider: Wenda Doff doff@essb.eur.nl

Begindatum en duur: 11-04-2022, duur 10 weken.

Wordt het onderzoek binnen DPAS uitgevoerd?

JA - NEE

Zo NIET: bij of voor welke instelling of organisatie wordt de studie dan uitgevoerd? (bijvoorbeeld een stage-organisatie)

De studie wordt uitgevoerd bij de stage-organisatie Veldacademie

DEEL II: TYPE ONDERZOEKSTUDIE

Geef aan om wat voor type onderzoek het gaat door de juiste antwoorden te omcirkelen:

1. Zijn bij het onderzoek menselijke deelnemers betrokken? JA – ~~NEE~~

- Zo NEE, dan is geen geïnformeerde *toestemmingsdocument* nodig. Ga naar **DEEL IV**

2. Wordt bij het onderzoek gebruik gemaakt van volledig anonieme gegevensbestanden

(secundaire gegevens die door iemand anders zijn geanonimiseerd)? ~~JA~~ – NEE

- Zo JA, dan is geen geïnformeerde *toestemmingsdocument* nodig. Ga naar **DEEL IV**

3. Is bij de studie sprake van medisch of fysiek onderzoek? ~~JA~~ – NEE

Zo JA: Onderzoek dat onder de Wet medisch-wetenschappelijk onderzoek met mensen ([WMO](#)) valt, moet eerst worden voorgelegd aan [een geaccrediteerde commissie voor medische onderzoeksethiek](#) of de Centrale Commissie Mensgebonden Onderzoek ([CCMO](#)).

- Zo JA, **neem contact op met de coördinator.**

4. Bevat het onderzoek veldwaarnemingen zonder manipulaties waarvoor deelnemers niet hoeven te worden geïdentificeerd? ~~JA~~ – NEE

- Zo JA, dan is geen geïnformeerde *toestemmingsdocument* nodig.

Tenzij anders aangegeven (zie vragen 1, 2 en 4), voeg uw informatie- en toestemmingsformulier bij in bijlage I.

In bijlage II, vindt u een handleiding voor het opstellen van een informatie- en toestemmingsdocument.

DEEL III: DEELNEMERS (Vul dit onderdeel alleen in als bij jouw onderzoek menselijke deelnemers betrokken zijn)

5. Bij wie/wat verzamelt u uw gegevens? Hoe verzamelt u uw gegevens?

Ik verzamel enerzijds gegevens door actie-onderzoek bij een activiteit van de Wijkcollectie. Hier observeer ik deelnemers en ga ik korte gesprekken met hen aan om de eerste data te verzamelen. Anderzijds verzamel ik gegevens door face-to-face interviews af te nemen. Tijdens het actie-onderzoek zal ik deelnemers vragen deel te nemen aan een vervolginterview.

Opmerking: geef dit aan per afzonderlijke gegevensbron (interviews, vragenlijstonderzoek, observaties, etc).

6. Wat is de (verwachte) omvang van uw steekproef?

Bij de wijkwandelingen, waar observaties gedaan zullen worden, is de verwachte omvang van de steekproef lastig vast te stellen. Dit hangt af van de hoeveelheid deelnemers die aan elke wandeling meedoen. Er wordt uitgegaan van 50 tot 75 deelnemers per wandeling en in totaal zal er geobserveerd worden bij 2 of 3 wandelingen, dus de verwachte omvang van de steekproef wordt geschat op 150 deelnemers.

Bij de interviews verwacht ik 10 tot 15 deelnemers te bevragen voor dit onderzoek.

Opmerking: geef dit aan per afzonderlijke gegevensbron.

7. Welke omvang heeft de populatie waaruit u een steekproef trekt ?

Dit onderzoek wordt afgenomen in Rotterdamse wijken. De wijkwandelingen vinden plaats in Bospolder-Tussendijken, Hillesluis en Tarwewijk. De gemeente Rotterdam heeft bijna 625.000 inwoners. Het aantal inwoners van bovenstaande wijken bij elkaar opgeteld is ongeveer 40.000.

Opmerking: geef dit aan per afzonderlijke gegevensbron.

8. Beantwoord de volgende vragen over ethiek met betrekking tot uw studie:

- a. Wordt er informatie achtergehouden over de aard van de studie en over wat deelnemers tijdens de studie kunnen verwachten? JA - NEE
- b. Wordt er voor de deelnemers informatie achtergehouden over de mogelijkheid om de deelname stop te zetten? JA - NEE
- c. Worden de deelnemers tijdens de studie actief misleid? JA - NEE
Opmerking: bij nagenoeg alle onderzoeksstudies is sprake van enige vorm van misleiding van deelnemers. Probeer te bedenken welke soorten misleiding ethisch of niet-ethisch zijn (voorbeelden: er wordt niet verteld wat het doel van de studie is, er wordt dwang op deelnemers uitgeoefend of deelnemers wordt het idee gegeven dat ze anderen schade toebrengen door bepaalde keuzes te maken, enz.).
- d. Bestaat er bij de studie een risico op psychische spanningen of negatieve emoties die verder gaan dan wat deelnemers normaliter ondervinden? JA-- NEE
- e. Wordt er informatie verzameld over strafrechtelijke persoonsgegevens of bijzondere categorieën van gegevens zoals bedoeld in de AVG (bijvoorbeeld ras of etnische afkomst, politieke opvattingen, religieuze of levensbeschouwelijke overtuigingen, lidmaatschap van een vakbond, genetische gegevens, biometrische gegevens met het oog op de unieke identificatie van een persoon, gegevens over de geestelijke of lichamelijke gezondheid, gegevens met betrekking tot iemands seksueel gedrag of seksuele gerichtheid)? JA - NEE
- f. Worden bij de studie minderjarigen (<18 jaar oud) betrokken, of andere groepen die zelfstandig geen geldige toestemming kunnen geven? JA - NEE
- g. Bestaat er tijdens de studie een risico voor de gezondheid en/of veiligheid van

deelnemers?

JA - NEE

- h. Kunnen deelnemers worden geïdentificeerd op basis van de studieresultaten of kan de geheimhouding van de identiteit van de deelnemers niet worden gewaarborgd? JA - NEE
- i. Is er sprake van andere mogelijke ethische kwesties met betrekking tot deze studie? JA - NEE
- j. Als u een of meer van de voorgaande vragen (8a-i) met 'JA' hebt beantwoord, geef hieronder dan aan waarom een en ander bij deze studie onvermijdelijk is.

Wat betreft vraag 8e: Tijdens de interviews zal niet direct worden gevraagd naar etnische afkomst, maar er zullen wel vragen gesteld over hoe deelnemers het contact met mensen van dezelfde of andere etniciteit ervaren in combinatie met de verhalenwandelingen.

Wat betreft vraag 8f: De verhalenwandelingen hebben geen minimale leeftijd, waardoor het is toegestaan dat minderjarigen deelnemen en onderdeel vormen van de observaties. Minderjarigen zullen echter niet worden gevraagd om deel te nemen aan een interview, waardoor alle interviewdeelnemers meerderjarig zullen zijn.

9. Welke waarborgen worden er voorzien om mogelijke negatieve gevolgen in verband met deze kwesties te beperken (zoals deelnemers na afloop informeren over de studie, extra veiligheidsvoorschriften, maatregelen om de anonimiteit te waarborgen, enz.)?

De mogelijke negatieve gevolgen voor respondenten worden beperkt door hen de mogelijkheid te geven zich elk moment terug te trekken uit het onderzoek. Ook wordt hen de mogelijkheid gegeven de onderzoeksresultaten in te zien. Tot slot wordt de anonimiteit gewaarborgd door pseudoniemen te gebruiken in het onderzoek.

10. Is er bij deze studie sprake van onbedoelde omstandigheden die schadelijk kunnen zijn of negatieve (emotionele) gevolgen kunnen hebben voor de deelnemers? Geef aan welke mogelijke omstandigheden dit zijn.

Er wordt niet verwacht dat dit onderzoek grote negatieve gevolgen voor respondenten heeft. Er bestaat een hele kleine kans op emotionele gevolgen voor de respondent. De deelnemers aan de interviews zouden zich meer bewust kunnen worden van hun thuisgevoel in de wijk, ook wanneer zij zich dus niet op hun gemak voelen.

Deel IV: Opslag van gegevens en reservekopieën

11. Waar en wanneer bewaart u de verkregen gegevens voor de korte termijn?

De schriftelijke aantekeningen van de observaties worden bewaard in een map die veilig is opgeborgen achter slot en grendel. De audiobestanden en transcripten van de interviews worden in Surfdrive bewaard.

Opmerking: geef dit aan per afzonderlijke gegevensbron, bijvoorbeeld voor testgegevens op papier en voor digitale gegevensbestanden.

12. Hoe lang bewaart u de gegevens?

Alle gegevens (de observatieaantekeningen, uitwerking van observaties, audiobestanden en interviewtranscripten) worden minimaal tot 1 juli bewaard; dit is de dag dat de evaluatie van de scriptiebegeleider wordt gedeeld met de onderzoeker. Op deze dag wordt dus bekend of de thesis is afgerond of nog aanpassingen moet ondergaan. De gegevens zullen maximaal bewaard worden tot het begin van het nieuwe collegejaar.

Opmerking: geef dit aan per afzonderlijke gegevensbron, bijvoorbeeld voor testgegevens op papier en voor digitale gegevensbestanden.

13. Wie is er verantwoordelijk voor het directe dagelijkse beheer, de opslag en reservekopieën van de gegevens met betrekking tot uw onderzoek?

Degene die daarvoor verantwoordelijk is, is de onderzoeker; Richella Eilering.

14. Wie heeft toegang tot uw onderzoek en onderliggende dataset en met wie wordt deze gedeeld?

Degenen die toegang hebben tot het onderzoek en de dataset zijn de onderzoeker, Richella Eilering, de scriptiebegeleider, Wenda Doff en de scriptiecoördinator, Jennifer Holland.

Let op: zorg ervoor dat enkel de bevoegde personen toegang hebben tot uw onderzoek en onderliggende dataset. Bijvoorbeeld toegang tot bepaalde documenten die staan opgeslagen op uw computer.

15. Hoe (vaak) maakt u reservekopieën van uw onderzoeksgegevens met het oog op de veiligheid voor de korte termijn?

Een reservekopie wordt twee keer gemaakt.

16. Hoe anonimiseert u eventuele verzamelde persoonsgegevens? (*Indien van toepassing*)

De verzamelde gegevens van de respondenten worden geanonimiseerd door gebruik te maken van pseudoniemen in de transcripten van de interviews. De echte gegevens van de respondenten worden apart hiervan bewaard, zodat de resultaten niet gekoppeld kunnen worden aan individuen. De uitspraken van deelnemers worden dus aangeduid met pseudoniemen, zodat deze niet naar hen herleid kunnen worden en daarmee anoniem blijven.

Opmerking: Het wordt aanbevolen persoonsgegevens waaruit de identiteit van personen rechtstreeks kan worden herleid, gescheiden te houden van de overige gegevens. De persoonsgegevens worden dan vervangen door een sleutel/code. Alleen de code maakt deel uit van de database en de lijst met respondenten/onderzoeksdeelnemers wordt gescheiden bewaard.

DEEL VI: HANDTEKENING

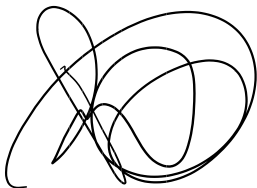
Let erop dat het tijdens de uitvoering van het onderzoek het uw verantwoordelijkheid is om de ethische- en privacyrichtlijnen te volgen. Dit houdt ook in dat u deelnemers

informeert over het onderzoek en dat u bij de opslag en het gebruik van persoonsgegevens de vertrouwelijkheid ervan waarborgt. Behandel deelnemers met respect, wees op tijd bij afspraken en kom beloften aan deelnemers na.

Verder is het uw verantwoordelijkheid ervoor te zorgen dat de gegevens authentiek en van hoge kwaliteit zijn en dat ze op de juiste wijze worden bewaard. Te allen tijde geldt het principe dat de scriptiebegeleider (of strikt genomen de Erasmus Universiteit Rotterdam) eigenaar blijft van de gegevens en dat de student alle gegevens derhalve aan de scriptiebegeleider dient te overleggen.

Ik verklaar hierbij dat de studie zal worden uitgevoerd in overeenstemming met de ethische- en privacyrichtlijnen van de afdeling Bestuurskunde en Sociologie en van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Ik heb alle vragen naar waarheid beantwoord.

Naam van de student:
Richella Eilering

Datum: 18-03-22

Naam van de EUR-scriptiebegeleider:
Wenda Doff

Datum: 20-03-2022